

ВИДИЦИ

Часопис за културу, умјетност и друштвени живот
Година II;

Број: 2 и 3

**О књижевном стваралаштву Рудог
Мало знамо, ал је знано**

**Вељко Лаловић
Трагични лирик између јаве и сна**

**Иво Андрић
Руђански бегови.**

Прича о војнику.

О усугу међаша и човека

Легенде из Доњег Полимља

**Ситне доогодовштине из
животињског царства**

ПОШТОВАНИ ЧИТАОЦИ,

Пред вама је други број нашег часописа "Видици". Већ визуелно сте могли запазити измјене које су се десиле у односу на први број. И теме овог броја су разноврсније, па се надамо да ће привући вашу пажњу.

Овом приликом желимо да се извинимо за све грешке које су се десиле у првом броју, и оне материјално -техничке природе као и оне стилско језичке и правописне. Све грешке су настале из једног разлога - журбе. Напомињемо да је од идеје о покретању часописа, па до реализације протекло само петнаестак дана, а жеља нам је била да "Видике" промовишемо у току манифестације "Видаковићеви дани". Тако се десило да су неки текстови буквално уврштени у ходу, у последњем тренутку на путу до штампарије, а сама насловница урађена у штампарији. Овом приликом посебно се извињавамо професору др Радосаву Ђуровићу што је "Говор Вишеградског Старог Влаха" неспретно (услед недостатка простора, али и увида одговорног уредника) уврштен без неопходног увода и објашњења, није објављен у цјелини а биографија недопустиво слабо презентована (грешку исправљамо у овом броју). Такође, извињење дугујемо ауторима текстова за учињене штампарске грешке. Обећавамо да оваквих грешака неће бити, јер ни један број часописа неће отићи у штампу без потпуног увида и у техничко рјешење и без цјеловите коректуре.

Имамо сазнање да је часопис привукао пажњу многих, да је читан, а јавило нам се доста читалаца који су износили своје утиске, давали приједлоге. Добили смо похвале (уз уочене овдје поменуте недостатке) стручних људи који су уредници часописа дуге традиције и неоспорног квалитета и значаја. Јављају нам се и новинари, културни посленици и умјетници из сусједних градова - С. Горажда, Вишеграда и Прибоја нудећи своју сарадњу, па ћемо у наредном броју (након договора на Издавачком савјету) уврстити и њихове прилоге.

И овом приликом упућујемо позив за сарадњу. Шаљите нам своје приједлоге, информације, занимљивости, старе фотографије (које ћемо сачувати), сазнања о легендама и другим занимљивостима из прошлости нашег краја о којима бисмо у наредним бројевима часописа писали.

Главни и одговорни уредник
Драган Папоњак

Издавач:
Центар за просвјетну и културну дјелатност ПРОСВЈЕТА Рудо

За издавача
Ненад Мршевић

Главни и одговорни уредник
Драган Папоњак

Технички уредник
Предраг Кастратовић

Лектор и коректор
Дијана Инђић

Редакција
Драган Папоњак, Војислав Топаловић, Милко Чолаковић, Зоран Стијеповић, Предраг
Кастратовић, Радомир Јагодић, Дијана Инђић, Благоје Церовић,

Стални сарадници:
Др Радосав Ђуровић, стручни сарадник за питања језика;
Марина Чолаковић, Славенка Аџага, Бојана Спасојевић, Есад Крехо

САДРЖАЈ:

О КЊИЖЕВНОМ СТВАРАЛАШТВУ РУДОГ МАЛО ЗНАМО, АЛ ЈЕ ЗНАНО.....	4
ВЕЉКО ЛАЛОВИЋ ТРАГИЧНИ ЛИРИК ИЗМЕЂУ ЈАВЕ И СНА.....	6
ИВО АНДРИЋ РУЂАНСКИ БЕГОВИ.....	10
ПРИЧА О ВОЈНИКУ.....	13
О УСУДУ МЕЂАША И ЧОВЕКА (Драган М. Папоњак: ОЧИ УСНУЛОГ ВИДА, "Просвјета", Источно Сарајево, 2004).....	14
ЗАДРЖАН ЕПСКИ СКОК (Видан Николић: "Пријезда и Јелица", "Народна књига" / "Алфа", Београд, 2004 године).....	16
НАРОДНИ ПЈЕСНИК ДУШАН ПАВЛОВИЋ - ДУЛЕ ШАЉИВА ПОЕЗИЈА.....	17
РАДОМИР РАШО ЈАГОДИЋ СЛИКАР СА ОЛОВКОМ У РУЦИ И ПОЕТА КОЈИ ЧЕТКИЦОМ СЛИКА ЖИВОТ.....	18
ГОВОР ВИШЕГРАДСКОГ СТАРОГ ВЛАХА У ДИЈАЛЕКАТСКОМ КОМПЛЕКСУ СТАРОГ ВЛАХА И ЈУГОИСТОЧНЕ БОСНЕ.....	20
О ЈЕЗИКУ У МЕДИЈИМА МУКЕ С ИМЕНИМА - КАД МУШКО ПОСТАНЕ ЖЕНСКО.....	28
ВАМПИР.....	29
ИЗ ПРОШЛОСТИ РУДОГ РУДО У РИМСКОМ ПЕРИОДУ.....	30
УМИЈЕЋЕ ЖИВЉЕЊА У ШКОЛИ.....	31
О САЊАЊУ И СНОВИМА.....	31
ЛИЈЕПИ ОБИЧАЈИ - ЛИЈЕП НАРОД.....	32
ЛЕГЕНДЕ ИЗ ДОЊЕГ ПОЛИМЉА.....	33
ЛЕГЕНДА О ВИЛИНСКОЈ ЈАМИ.....	33
ЛЕГЕНДА О ОСВАЈАЊУ ГРАДА У ГРИВИНУ.....	34
ДА ТИ КАЖЕМ.....	35
СИТНЕ ДОГОДОВШТИНЕ ИЗ ЖИВОТИЊСКОГ ЦАРСТВА.....	35
ЗНАКОВИ ПОРЕД ПУТА Иво Андрић.....	36
ДОЛИНОМ ЛИМА.....	37

О КЊИЖЕВНОМ СТВАРАЛАШТВУ РУДОГ МАЛО ЗНАМО, АЛ ЈЕ ЗНАНО

У прошлом броју нашег часописа писали смо да је у припреми хрестоматија (монографија) књижевног стваралаштва Рудог. Многе је та информација изненадила, неки су се запитали да ли је таква књига оправдана и могућа и има ли књижевних стваралаца толико да би се урадила једна хрестоматија. Неки чак нису ни знали да у Рудом има књижевника.

Јесте да Рудо као животна средина пуна зеленила једноставно успављује чула и није поднебље које инспирише (као Херцеговина и херцеговачки крш, на примјер), односно средина гдје се води сурова борба за опстанак и која подстиче на умјетничко стварање, али је ипак овдје одувијек, као уосталом и свугдје, постојала потреба за причом и причањем, па и потреба да се лијепа ријеч не само искаже већ и запише.

Међутим, књижевно стваралаштво и његов развој може се сагледати само у контексту укупног друштвеног и економског развоја једног краја. Но како у овом раду дајемо само неку врсту хронолошког прегледа, онда није ни потребно да ту проблематику разматрамо.

С обзиром да нема сачуваних писаних трагова нити књига (или бар ми за

њих не знамо), на основу којих бисмо могли утврдити од када датирају, или докле у прошлост сежу први корјени књижевног стваралаштва на овим просторима, свака тврдња о томе би била равна спекулацији, али оно што је сигурно, утврђено и оно што је чињеница од које се полази јесте да је књижевно стваралаштво на овим просторима присутно последњих стотинак година. Међутим, о том стваралаштву и ствараоцима мало се или готово никако не зна. До прије четири-пет година мало је ко у Рудом знао за Милоша Видаковића и његово књижевно дјело. Па и они који су знали да он потиче са ових простора, ни су имали неки значајнији увид у Видаковићево књижевно дјело. Данас о Видаковићу и његовом дјелу знају овдје и дјеца, и то захваљујући манифестацији "Видаковићев дани". Или о Томићима, Јакову и Петру, значајним књижевним појавама на овим просторима у периоду између два свјетска рата, готово да се не зна. Истина, о Јакову се зна да је био народни пјесник, те да је написао ону познату пјесму о Првој пролетерској бригади. Илустрације ради истичемо: Јаков је писао љубавну, родољубиву и сатиричну поезију, а у рукопису остале су три

његове збирке пјесама. Млађи Томић, Петар, сарајевски гимназијалац, штампао је 1941 године збирку пјесама "Успомене", чије штампање су у то вријеме одобриле школске власти Друге мушке сарајевске гимназије. Сам тај податак упућује на закључак да та поезија има неоспорну умјетничку вриједност. Ипак, књижевно стваралаштво овдје је интензивније седамдесетих година прошлог вијека, а талас те тада нове генерације овдје најављује Ана Грдинић, која и прва штампа збирку пјесама. Готово истовремено са првим објављивањем пјесама у различитим часописима јавља се Штрпчанин Вељко Лаловић, у то вријеме сарајевски студент књижевности. Нешто касније ће Видоје Пјевчевић заједно са Мирком Иконићем штампати збирку пјесама (прва штампана збирка у Прибоју).

Оснивањем гимназије у Рудом, и покретањем школског часописа, штампаће се и први пјеснички покушаји средњошколаца, а неки од њих ће касније поезијом озбиљније да се баве и да штампају књиге (Муведета Веда Крехо, Драган Папоњак и Предраг Остојић). Осамдесетих година Руђанин Неђељко Неђо Ристовић штампа у Загребу своју прву збирку пјесама. Деведесетих

година стари Руђанин у Београду Драгољуб Драги Мићовић потврђује се као приповједач о прошлости Рудог књигама "Записи старог Руђанина", те романом - хроником "Хроника једне породице са тремеће". Такође, пред крај прошлог стољећа збирку пјесама штампа и Руђанин Павле Бандовић. Своје мјесто у хрестоматији нашла су и два прибојска пјесника који су такође поријеклом из ових наших крајева (Штрпци и Бијело Брдо) почивши Слободан Газдић (штампао три збирке пјесама) и Добрица Чолаковић, живи у Прибоју, писац поезије за дјецу. Такође, мјесто у хрестоматији "обезбиједио" је и Ужичанин Миле Чарапић (родно мјесто Шахдани код Рудог) који је између осталих штампао и књигу о Соколском друштву у Рудом.

А ко зна колико је још Руђана диљем свијета који се баве књижевношћу (за њима и информацијама о њима још трагамо).

Ту су и књижевни ствараоци који нису поријеклом Руђани, али живе, или су живјели у Рудом. Пред крај вијека, као расељени и избјегли (посљедице рата) у Рудо ће се доселити и књижевници Душан Зуровац и Радомир Јагодић Рашо. Јагодић и данас живи и ствара у Рудом, док се Душан Зуровац вратио у Сарајево, али је боравећи у Рудом оставио значајан траг у књижевном стваралаштву, бирајући теме за своја

књижевна дјела управо директно везане за Рудо и Руђане. Такође, траг у књижевном стваралаштву оставио је Витомир Пушоњић, професор књижевности који живи у Београду, али је у периоду од 1973 до 1977 године био професор у Средњошколском центру Рудо. И тада је писао сатиричне приче. Пушоњић је 2002, године овдје промовисао своју прву књигу сатиричне поезије - књигу двојног наслова "Шта чекају мајмун" / "Време сплачина".

Свакако најзначајнији стваралац у области књижевности (занимљиве приповијетке), а посебно на плану језика, јесте др Радосав Ђуровић, редовни професор на филозофском факултету у Нишу. Из богате биографије издвајамо: Рефлекси јата у околини Прибоја (Београд 1980), Прелазни говори јужне Босне и сјеверне Херцеговине (Београд 1992), Шест огледа о српским акцентима (Учитељски факултет Ужице, 1996), Дијалекти, језик, норма (Учитељски факултет Ужице 1996), Летнички говорни тип (филолошки факултет Приштина/Врање, 2000), Говор Вишеградског Старог Влаха, и многе друге студије и расправе.

И на крају овог хронолошког слиједа ваља напоменути да је било још доста покушаја, па и штампаних књига, као што је књига "Бијаше рат

деведесетих...", Радмила Костића, те књига "Породични бисери", покојног протојереја Обрада Тасића.

Сви поменути књижевници, односно њихова књижевна дјела, завређују пажњу, без обзира што нека дјела имају већу, а нека мању умјетничку вриједност. Но тим послом вредновања баве се књижевни критичари и историчари књижевности, па се може очекивати да ће у будућности бити одређено мјесто и значај овог стваралаштва. Треба истаћи да, ако се том стваралаштву сада не поклони дужна пажња, неминовно је да ће оно да се запостави, падне у заборав.

Зато ће хрестоматија књижевног стваралаштва Рудог имати још већи значај, јер поред тога што ће се ово стваралаштво сачувати од запостављања, па и заборава, биће то драгоцен књига и полазиште неким будућим антологичарима, књижевним критичарима и историчарима књижевности.

Упоредо са припремањем хрестоматије аутор ових редова пише и есеје о свим поменутим књижевним ствараоцима и њиховом књижевном дјелу.

Драган Папоњак

ВЕЉКО ЛАЛОВИЋ

ТРАГИЧНИ ЛИРИК ИЗМЕЂУ ЈАВЕ И СНА

Има људи који као да су предодређени за бол и патњу, да цео живот тугују, чезну и стријепе. Таква судбина као да је била предодређена руђанском пјеснику Вељку Лаловићу.

Вељко Лаловић је рођен у Горњој Ријеци (Штрпци) 1948 године. Апсолвирао је књижевност на Филозофском факултету у Сарајеву, али седми степен није успио да дипломира. Радио је као наставник у Кисељаку и Штрпцима, а потом на разним пословима у ДП "Декорпласт". Не могавши прихватити и поднијети све оно што се у рату, и око њега дешавало, разболио се, и умро 1995. године.

Још као студент Вељко је писао поезију и прозу. Поезију је објављивао у разним часописима, а учествовао је и на многим књижевним конкурсима и освајао награде. Љубав према пјесништву, пјесничкој ријечи и поетском стваралаштву није га напустила до краја живота. Са својим пријатељем, сценаристом Радом Газдићем, сарађивао је на писању сценарија за филм, радио и ТВ драму. Много Лаловићевих пјесама остало је у рукописима, па и збирка коју је пјесник давно припремио за штампу.

Вељко Лаловић је углавном писао љубавну поезију. Његове пјесме су потресна лирска исповјест пјесника који пати. Пати за трагично изгубљеном драгом. Самоћа, бол и туга су мотиви које пјесник у тренуцима "ноћне море" снажним и искреним изливом осјећања развија до оних димензија које потиру границе реалног и иреалног, сна и јаве, појединачног и општег.

Романтичрски мотив мртве драге, а у овом случају ријеч је о његовој трагичној љубави Весни која је трагично страдала а пјесник никад није сазнао како и зашто, присутан је у готово свим Лаловићевим пјесмама које су настајале након тог трагичног

догађаја.

*"Али шћиа ћу сада зорама да ѓричам
Како ћу им рећи да тће више нема
Чекајући тћебе ја се сам зајричам*

*И све мислим да ме нека анајћема
из младосћии ране ево сада сћиигла
И до смрћии моје смрћи ми тивоју дала".*

У тренуцима осаме обузет болом и патњом, пјесник се обраћа само њој, својој Весни:

*"Не дај, Весна, да тће мрак ѓрекрије
Твоје тћело осећам и сада
Како ми се у сва чула лије
Као мирис у зру ливада".*

Бол и туга посебно испуњавају цијело пјесниково биће у прољеће, када се природа буди, а осјећања надолазе:

*"А ѓрољеће иге, шћиа ћу ја без тћебе
Како ли ћу моћи мирисајћии цвеће
И коме ћу тћада да ѓоклоним себе
Када си ми мрћива, тћи моје ѓролеће".*

И када сања неку другу жену, како и сам пјесник у свом дневнику записа, види само њу:

*"када љубим у сновима, љубим ону најдражу,
ону сањану и одсањану. А чим ноћ прође, нес-
тане је, остане она из голе стварности која се
среће на сваком кораку, отужна и изанђала".*

Зато се пјесник у пјесми пита:

*"Оћкуда светћлосћи нећпознајће жене
На лицу ове уснуле девојке
Оћкуд на њене седефасћие дојке
Снови да тћадну и мисао свене.*

*Зар није друђа крај мене засћала
Телом и жељом уморна од зоре
Па као онда сада да се сћиворе
Облици ове која ме варала*

*Гледам је и ћућим, зајћворен у круђу
Поћјајних жеља дуће ѓреварене*

*Ноћ ме варала ѿелом ове жене
А мислио сам љубим ону другу".*

Отуда пјесникова душа подрхтава при сваком сусрету са женом, и у сну и на јави.

*"Ко листиак брезе кад га лахор мине
Ко ѿренути среће од ѿријатина санка
Ко ѿпрачак сунца кроз оловне ѿмине
Тако ми душа задрхтала ѿанка".*

Не само у сусрету са женом већ и при помисли о могућем сусрету и доласку жене његова душа затрепери и обузме га стрепња од "пљуска чежње".

*"При ѿмисли свакој да долази жена
Моја се душа ѿмери у сѿрејњи
И у свесѿи одмах улива се њена
Бескрајна чежња као ѿљусак лејњи.*

*А од мириса њене снене ѿуѿи
Ја љубим сваку ѿредсѿаву о себи
И лаган ко сумрак ѿесма ѿѿио се слуѿи
Никад се свеѿу ѿвратио не би".*

Сва чула су испуњена болом, а пјесник се сав претвара у чула, мијешају се боје, звуци и мириси у којима душа пламса.

*"И чудне боје у себи ѿролила
Дозреле у оку ѿѿио даљине сања
а звуке неке музике уснила
- Душа моја лака - Од врелоѿ ѿламсања*

*- Душа моја бона, ко икона сѿишна
И нема ко земља, у муци се ѿаѿи
и звук и боја у њој су ѿривидна*

*Жеља ѿѿио је мори, жеља ѿѿио је ѿиѿиѿи
Јер само је мрѿиве научила звати
Док око ње вечностѿ разуздано врѿиѿи".*

Та осјећања бола и патње посебно надолазе у осами, у самоћи, ноћу, и нису напуштала пјесника до краја његовог живота и присутна су и у његовим пјесмама насталим у позном периоду пјесничког стварања, па и у тренуцима када га болест обузела, скрхала.

*"Осећам да у мени једно ѿеѿико време сазрева
И да ми јесен у мислима врви
и видим како задњи дан ми одсева
у као сунце крујној кати крви.*

*Осећам ѿуѿу, ону леју ѿуѿу
У којој свесѿи се извија у луку
А крв у болу хоће вечностѿ дуѿу
Да свија у мудростѿ једном славолуку".*

Дакле, то осјећање не напушта пјесника до краја, па и онда када пјесник предосјећа, и стихом предсказује своју ипак прерану смрт, а свјестан је тога да ће оно вјечно трајати у пјесми.

У љубавној поезији пјесник је изразити лирик у изливу осјећања боли, патње, стријепње, сна и чежње - А та лиричност "тече" снажним исказивањем емоција праћених мелодијом и звуком, складним ритмом у преливима романтичарског заноса и исповијести, па до онога пуног модерног израза који подсећа на Шантића, Дучића и Ракића, у традиционалним обрасцима везаног стиха укрштене риме, најчешће у форми катрена, или пак сонета. И као у поменутој поезији модерне, и у поезији Вељка Лаловића, поређења, метафора и симбол су основна средства основног пјесничког израза.

Само у пјесмама раног стваралачког периода, које су настајале у Сарајеву, у студентским пјесниковим данима, пјесник пјева и о другим темама. То је рефлексивно-дескриптивна лирика о животу и природи, поезија слободне пјесничке форме у којој пјесник не остаје на нивоу дескрипције, већ даје шира и дубља значења, значења могућег смисла, поезија у којој је пјесник изразити модерниста.

У пјесми "Идеја" Лаловић пјева о смислу поетског стварања, о неријеткој неухватљивости идеје и пјесниковим саплитањима у свијету у себи и свијету којим је окружен.

*"Тражих је по бесконачности
Грешну слику
И не одолех урлику
Луде радосности.*

*Примаче ми се пуна зрака,
У праћуњи сенки,
Са ћеревенки,
Валног мрака.*

*Преместила се из главе у ухо,
Из уха у око
И нестала у небо глухо.*

*Ја да поћрчим, саје ме звезда,
Што се придишло високо
И бацила ме на дно гнезда. "*

И кад се пјеснику чини да је идеју ухватио, осмислио и животни тренутак заувјек зауставио, та иста идеја још "необрађена" и неосмислена, а чулима спутана, једноставно нестане и пјеснику се учини да је узалуд чезнуо звијезде високо и да мора прихватити стварност и свијет којим је окружен, па је отуда у сталној недоумици - је ли то стварни живот или живот снова.
Тако пјесник пјева и о завичају:

*"Зелено њихо небо
Хоризонт или илузије*

*Ливаде од мириса душе
Шуме од љућње и љубави*

*Снег није снег
Снови су по*

*Небо и земља заљепљени
Робују жељи. "*

У тој поезији природа је извор пјесникове жеље, наде и радости, завичај симбол такве мисли и осјећања. А та унутрашња осјећања пјесник преноси на природу градећи импресивне метафоричне слике.

*"Врело обљуби кошућу
И учини се свадба*

*Од зоре јој начинише хаљину
А круну од сунца
И постоја краљица горе*

*Пјише савише дворац на висини
Проли се мирис цвећа из одаја*

*На њему у новорођенчења
Преве се влаћу косе
И ноћ се оћу од весеља".*

У души романтик и сањалица пјесник Вељко Лаловић је и у поезији избрисао границе сна и јаве, стварног живота и живота снова. О себи пјесник симболично пјева у пјесми Лист, у којој је осликана његова трагична судбина:

*"Сан му је огрејао зиму
А кад се небо прометнуло у зору
Видео је друге око сунца
Крв му је време полокала".*

Поезија Вељка Лаловић је чиста, искрена, чедна, изаткана од снова, поезија чежње и туге за женом, изгубљеном драгом. Поезија душе, љепоте, природе. Чиста и непомућена.

Драган Папоњак

ЛИСТ

Прољеће га родило
Лето нахранило
Јесен одсела у његовом разуму

Спустио се на маховину
Да издахне

Ветар му повратио живот
И сиротан
Напао се у извору

Сан му је огрејао зиму
А кад се небо прометнуло у зору
Видео је друге око сунца
Крв му је време полокала.

У ЗАВИЧАЈУ

Понекад ми у самоћу
Саме дођу
Старе стазе
Завичајне
И извори што се ноћу
Тихо чују
И роморе
Као тајне.

Ко листак брезе кад га лахор мине
Ко тренут среће од пријатна санка
Ко трачак сунца кроз оловне тмине
Тако ми душа задрхтала танка.

И чудне боје у себе пролила
Дозреле у оку што даљине сања
А звуке неке музике уснила
Душа моја лака од врелог пламсања.

Душа моја бона ко икона стидна
И нема ко земља у муци се пати
И звук и боја у њој су привидна

Жеља што је мори жеља што је тишти
Јер само је сени научила звати
Док око ње вечност разуздано врштити.

САН

Ноћас сам те ливадама звао
Да те из сна у стварност прелијем
Ноћас сам те у роси познао
И тобом се хтео да опијем -

Да л' си права - питао сам себе
Да л' у стварност могу да те скујем
И тада сам ухватио себе
Да о теби цео живот снујем.

Ал' узалуд теби се привинух.
Жеђ си моју жеђу напојила.
Поред мене као сенка мину.

(Недокучна остаде и сада)
Само си ме чежњом задојила
Да се жедан већој жељи надам.

ПУТ У ЗАБОРАВ

Та жена што ми ум помери луди
Сва је од уздаха жеља и погледа
Чим је дотакнем она ми се преда
Да јој обљубим тајанствене груди.

Од јецаја она је сва састављена
Од песме лишћа што у јесен пада
Опојна ко вино из три винограда
Вољена је увек ал недољубљена.

У жељи је њеној пуко бескрај плави
Из очију море зове у походе
Кроз дојке јој капљу од пребола воде
Та жена плава река је љубави.

У ОСАМИ

У музици складној тражих твоје тело
У витом луку ритмике и бола
Осетих песму ко лишће увело
Што рану ми ствара - рану без пребола.

Створена си - знадем - од тонова складних
Сва у хармонији месечеве лире
А ја те желех и још не охладнех
Јер на твојем телу поглед ми умире.

А песма нека не знам која беше
О срећи некој неслућеној вије
Венац од туге - јер ми те отеше
А само си моја сања чаролије.

ИВО АНДРИЋ

РУЋАНСКИ БЕГОВИ

Рудо, бело беговско место. Крајем августа месеца 1878. године.

Добар и бео друм који води све од Вишеграда до Пљеваља, ту се пење на највишу тачку. Лево од друма је стрма и стеновита обала и дубоко испод ње зелени Лим, са скелом, а десно до самог друма, као његов бели узао, Рудо, са белим кућама и добрим чардацима, са чувеном џамијом, мајсторски зиданом, белом и танковрхом. Насред места шадрван, богат водом и окружен клупама, зидан по истом мајстору, од истог белог камена од ког и џамија.

Око места двострук венац воћњака и њива, родних, лаких за рад и пријатних за око. И то до самих кућа и око њих густе воћњаци, тако да куће изгледају као утонуле у зеленом памуку, а после њих широк пас њива изукрштаних међама и границама од камена или од грмља. Те њиве се пењу до првих обронака где нагло, готово у правој црти почиње камењак у ком расте још само крива дивљака и понеки орах коштунац. А иза камењака диже се право у висину тамна и беспутна планина.

Од синоћ се у Рудом сазнало да је аустријска војска ушла у Вишеград, да ће бити упућени одмах мањи одреди ка Увцу, и то један преко Бијелог Брда а други преко Рудог.

Сада се у аралуку

Хусеинбега

домаћини договарају, шта да се ради и како да се дочека страна војска. Борбом или предајом.

Уствари, у већањима су водили главну реч бегови, јер Рудо је беговско. Остали домаћини су само одобравали или слегали раменима, гледајући говорнике оним забринутим погледом који народ има кад наступе крупни догађаји, погледом који види све што би могло бити, а не види оно што јест.

Почео је најстарији међу беговима Хусеинбег Перлаз. Говорио је мудро и нејасно. Сви су осећали да то није права реч. Говорио је више с тога што је то тужно право старости да каже прву реч, него што је имао нешто да каже или што је неком требао његов савет. После њега говорили су остали бегови редом, по старешинству.

У свим говорима било је и тешких претпоставки и крупних речи, али једно само није се могло у њима наћи: јасна одлука о томе шта треба радити и како треба поступати у овом тренутку кад се једна туђинска армија примиче, кад је турска војска одступила без борбе и кад је њихово место отворено и свакоме на ударцу, брањено само оним што они могу и умеју.

На крају, од толике неодлучности и тако упорног избегавања одлуке и заобилажења истине, стварност се

Перлеза

сама од себе оцртала пред очима сваког појединог од присутних. Сваки се напрезао да каже нешто што није ружно и не изгледа кукавички, а што ни најмање не обавезује. А кад се сви тако изредали и изговорили, било је речено све осим онога што уистину мисле. Тако се њихова мисао сама издвојила, и кад се одбаци што није речено, а што су сви знали и осећали у том тренутку. А њихова заједничка мисао је била ово: јест, треба бранити земљу и веру од сваког непријатеља и крв пролити и живот дати у тој одбрани, ако треба. Али није допуштено гинути без потребе, јер ко тако гине, гине лудо, у корист непријатеља и смањује лакомислено број бранилаца чисте вере којих никад није доста. Рудо није земља на ћенару или последња тачка на крајњој граници царевине нит' је ово педесетак руђанских пушака последњи глас и последња одбрана ислама. Треба дакле пропустити непријатеља да прође. Друм је дугачак а у цара земља велика и градова много; што не задржи Рудо, задржаће други. А треба да неко и остане поред друма, ко ће знати људски дочекати потучену швапску војску кад се буде враћала од Пљеваља. Ето, то би рекли сви у један глас да сваки од њих, бојећи се срамоте и прекора, није очекивао да то други каже.

Против те неказане истине која је избијала из свих

говора и предлога, као једина жеља и опште мишљење, устао је један једини човек, Ибрахимбег Хамзагић.

Хамзагићи су од најстаријих и најчувенијих породица у целом овом крају. За њих се зна да воде порекло од добрунских Рајковића, а име им је по неком Хамзаги, првом потурченом Рајковићу. За четири стотине година живот са свим променама није их могао померити више него што је од Добруна до Рудог. Та кућа је давала највеће јунаке и најбоље браниоце овог краја. Сада их има свега још две куће у Рудом. Овај Ибрахимбег, човек миран, угледан и имућан, са кућом пуном деце и сваког божјег благослова. Његов млађи брат Алибег није му био ни по чему сличан:

То је био плав човек, висок и леп, али мрачне нарави и необичног живота. Још у младости се завадио с братом и одвојио од њега и сестара. Није се женио, живео је на свом делу имања и проводио дане у послу и лову, без другог друштва осим послуге. Има једанаест година да није ни речи проговорио са братом. Ни о Бајраму му није одлазио.

Некад се говорило да су се разишли због неке девојке или због неког тајног новца који се чува у њиховој породици и прелази, под заклетвом, са оца на сина. Али и то се заборавило и свет је узимао тај необичан живот двојице браће Хамзагића, као ствар свршену и од увек познату, не тражећи више разлога ни објашњења и не очекујући измирења.

И сад, кад је

Ибрахимбег узео реч, сви су погледали у њега са поштовањем и љубопитством, само је његов брат Алибег гледао упорно у ћилимску шару пред собом.

А Ибрахимбег је говорио полагано, на дугачко и мирно. Његова мисао је била неумољиво проста и јасна и потпуно опречна мисли која је избијала из свих беговских говора пре њега. Говорио им је, отприлике ово:

Сви су чули шта путници говоре и примили синоћњу поруку из Вишеграда о великој војсци која наступа. Уосталом слушају они одавно та причања о берлинском конгресу, о споразуму царева, о силној аустријској војсци која иде да тај споразум изврши и примени. Откако је света и века то је тако.. Једни говоре, други слушају, али ствари остају на свом месту. А ствар је у овоме: не војска, него чета једна која би хтела да прође пут Увца и Прибоја, не може да не удари на Рудо. То су насеља која привлаче промет и благостање, али и сваку напаст и опасност. Ко ту живи тај стоји на стражи, хтео не хтео, јер нит војска на свом путу може заобићи Рудо, нит се Рудо може уклонити војсци. Ако има неки ратни поход, и ако иде преко ових крајева, пут му је Рудо. А кад ће настати ратови и наићи походи, то није у рукама Руђана ни руђанских бегова, него у вољи судбине и одлуком царева. Руђанско је само, како ће их дочекати и пропустити друмом поред кога живе. И шта најпосле вреди сва та причања и сви ти подаци о ономе што се, изгле-

да, примиче? Све то не мења ништа на ствари. Ако су причања лажна, могу само да непотребно забрину и збуне човека, а ако су истинита, и опет од њих нема користи, јер што је ту је. Сва сазнања о величини аустријске силе не могу направити од једног Руђанина два ни од литре барута оку. Са ограниченим средствима, Руђани стоје пред јасно одређеним задацима. Томе се не може ништа додати ни одузети. Све остало је у божијој руци. У сваком случају, не зависи од Руђана ни од њихове воље. Знали су они и до сада да је свет велик, да су цареви моћни, увек жељни ратова и освајања, да имају војске без броја. Знају они добро да у свету има оружја бољег од њиховог и положаја повољнијих и тврђих него што је њихов. Како не би то знали? Али шта вреди таква сазнања, кад човек мора да се бије са оружјем које му је Бог дао и на положају на који га је судбина поставила. Човек може имати пуну главу као Хафиз и знати сву силу и спрему свих царева и све војске и битке овога света, али шта му то вреди кад своју битку свак бије на једном парчету земље које му је дато и под условима који су му наметнути. Ту се бије, ту се губи или добива. Према томе, најпаветније што се сада може учинити то је спречити што се спречити да, па чекати. Повући кућну чељад што се може дубље у унутрашњост или ако за то нема времена, склонити их у пећине изнад Рудог, а све што је мушко и дорасло извести на друм и ту дочекати војску како се туђинске војске од

увек дочекују на свом прагу. Бар ту нема шта оклевати и двоумити се.

После таквог Ибрахимбеговог говора настало је међу беговима загледавање, па бојажљиво замуцкивање, па најпоследње шумна граја којом су храбрили сами свој кукавичлук. Говорили су сви у један глас оно што нико од њих сам не би смео да каже. У самоубилачком предлогу о давању отпора једној целој војсци. И не само да нису пристајали да се Рудо брани оружјем него нису допуштали ни мисао о тако лудом и бескорисном подвигу.

Једини од бегова који до краја седнице није узео реч ни отворио уста био је Алибег Хамзагић. Он је пажљиво читао увек исту шару у ћилиму пред собом, све док збор није закључен. Тада је без речи и поздрава и он отишао својој кући као и сви остали.

Мање - више прећутни закључак овога састанка био је у томе да се ништа не предузима до сутра у подне, а сутра је и тако петак и људи ће се састати код џамије на цуму, и ту ће се одредити тачно и јасно о држању које треба заузети према непријатељу, ако се појави. Дотле ће стићи и неки људи који су изаслани преким путем ка Вишеграду и донети тачније податке о тој војсци коју нико још није видео, али о којој сви говоре.

Никад се нису вратили ти људи који су изаслани нити је икада дошло до договора код џамије.

У саму зору осванули су аустријски јегери у

зеленкастим униформама у ретком ланцу, са пушком преко руке, пришли су Рудом, али не друмом одакле су их очекивали, него самом ивицом оног камењара који опасује место. На друм су сишли тек код велике чесме, кад су се са висине уверили да је све мирно и да се људи не скупљају на отпор.

Међутим, први који је пришао чесми пао је погођен метком из близине. Иза једног камена, испод пута, дигао се тада Ибрахимбег Хамзагић. Са малом пушком у руци, потрчао је ка војницима који се размакоше у страну. Једни падоше по друму а други су пуцали стојећи. Он испали један метак пут њих, али промаши и паде одмах свом дужином, укусо, преко самог друма. Јегери су једнако пуцали, прво у леш, па онда у сваки сумњив заклон у околини. Тек тада му приђоше најближи.

У том тренутку пуче поново пушка са међе изнад пута. И опет један војник паде пошто се пресави два пута, прво у коленима па у пасу, и остаде тако са рукама на трбуху и главом на коленима. На све стране прснуше војници, а изнад пута, из једне напуштене кречане, прекривене трњем, диже се млађи Хамзагић, Алибег, испали још једну пушку, обори још једног војника који паде наузнак. Тада се јегери сабраше и засуше га оловом. Погођен, Алибег скочи на друм, али паде у јарак. Само су му испружене руке држале белу ивицу пута.

Писну труба негде иза завијутка. Зачуше се подофи-

цирске пиштаљке, сигнали и речи команде. Вод јегера који је био сишао чесми повуче се, претрчавајући сваки откривен простор између грмља и гомила камења.

На крај једног шљивика, у заклону, командант аустријског одреда сабирао је своје воднике. Мислећи да има пред собом отпор и заседу, он је настојао да припреми поново улазак у Рудо, с бољим осигурањем и новим распоредом.

Дан је одмицао и сунце јачало. На летњој жези Рудо је ћутало. Легао неки тајац на баште и куће као у зимској ноћи, за великих снегова. Једино деца у повоју, што не знају за овај свет, заплачу понегде гласно и њихов писак што пролама тишину око куће изгледа оштар и неприродно јак, као да плачу и за све одрасле који морају да ћуте.

На друму поред чесме још увек лежи Ибрахимбег Хамзагић; попречио се преко друма, сав устремљен као играч који се бацио за лоптом. Мало повише од њега, у трави поред пута, ничице лежи његов неизмерни непријатељ, брат.

Тек пред подне кренуше јегери поново. На свим кућама су већ одавно висили бели чаршави у знак предаје. Али војска се примичала Рудом споро и опрезно, као опасној светињи пуној јунака решених на све.

ПРИЧА О ВОЈНИКУ

Хук експлозије потмуло распрскава земљу. Велики застор топлота трепери у детонацијама, затим још неколико граната, онда потпуна тишина и војници, ромор и шум шуме. Поново се препознају гласови и кораци, сваки има свој тон и изговара је потпуно другачије.

Журећи према брдима успаваним праисторијским животињама војници се гомилају јурећи широким плаветнилом јутарње и благе мајске измаглице опране ноћном кишом. Обасјана трептајима сјенки колона пролази, сјекући свјетлост паукових мрежа, искрећи росом.

Само преплашене птице означавају колону прекривајући небо бојама мора, спуштајући се притом у дубину.

Полагано се креће у битку. Нема ничег споријег од поласка у рат. Затим лијево од колоне војник успорено застаје означен црвенилом праскова, почиње да виче притискујући се у гомилу оживјеле одјеће спремне да полети.

Ситно плавичасто цвијеће затрепта на смарадној ливади блесковима црвене дјетелине, блескајући крупним капљицама изненадне жеђи и страха. Страховитом журбом промичу војници. Више ништа не може да се види, иза њих остају успорене силуете пушака, оживљени предмети и згуљене траве, дивља мрква, ладолеж и мајчина душица у мирисима жбунова љепљивим од киселог дима барута дотичући тијела згрчена од изненадне грозде.

Негдје заборављени звукови мандолине и изненада сва трава и небо почиње да трче према њему. Он очајнички и брзо извади бајонет машући да се одбрани.

Вјетар га нападе и он машући оштрицом поче да одсјеца своју сјенку што је постајала све већа, нападајући га.

Ваздух тежак и горак преста да галопира и заустави се дајући му довољно времена да чује сипкави шум цвјетова из којих су ехом излијетале пчеле. Завришта поново линија страшних убрзаних и високих крошњи, стубови стабла, птица без крила, неба што се спуштало спорим летом бијелог перја са јасно оцртаним почецима планина које су лебдјеле голе и изобличене од експлозије.

Он схвати да мора да изађе из ове шуме у којој ничег људског нема. Прође решетке дрвећа, јаруге и пашњаци заблисташе оживљени сјенкама у омаглици сврставајући се у блиставу крилату колону пловехи према хоризонту.

А он је пузао сигурно и пужевски упрљаним одроњеним бусењем трава које никада нису мирисале опојније успављујући га и тјерајући га да иза себе оставља свјетлуцави траг означавајући га и гласовима трагача који су се приближавали јашући своје крикове и врискове.

Онда још само кораци вјетра, док му лишће слободно улази у уста једући га и спречавајући га да дише. Постаде мрља прикупљајући

трагове и грудве земље да се сакрије, плетући кржаве мреже трагова. Жути редови сунцокрета подизали су аутомате пуцајући у сунце. И поче да виче шумном буром скупљених гласова, експлодирајући изненадне тишине, сам и самцат на свијету.

Прасковима који плове кроз набијени ваздух скупљајући дијелове огуљене коре и лебдећих листова, препозна опну у којој се родио мијењајући своје лице за очево и у тренутку сва лица која је познавао. И поче да се претвара у тврђаву, у засједу у коју блесковима покушавају да их препадну и убију, тјерајући их у бјекство.

Махањем руку бранио се од шиљатих вршкова дрвећа и трава, пуштајући да се сретну, милујући вртоглавицом свјетлећу стазу, пробадајући простор.

Доктор и двије болничарке положили су га на метални сто сијекући му панталоне хладноћом маказа. Електрична бјелина бола га је хиљадама иглица и он затвори очи да се одбрани. Болница у којој лају транкилизатори и морфијум чека у засједама савршеношћу техничких помагала. Нико жив, ама баш нико, не примјети да му фале обје ноге. Видјели су само црвене мрље.

Питао се шта раде са одсјеченим дијеловима тијела. Можда их посебно сахрањују и они ноћу проналазе власнике. Сањао је ногу која је остала у шуми и пуна зелене маховине скакуће низ пут стидљиво скривајући окрвављени патрљак, и као да учи да лети, а цијели предии жив и освјетљен изнутра, свака травка има своју свјетлост.

Неко је запалио огромну ватру. Из шупљине старог трупца измилили су мрави покушавајући да побјегну. И док дрво гори, падају у ватру горећи дрхтавим пламичцима дјелићима секунде. Покуша дрво да изгура из ватре, али само појача пламен. Како се све брзо завршава.

Покушала је да га додирне бјелином, а он јој грозничаво одгурну руку и видје блесак у њеним очима. Ријечи су покушавале да се изговоре додирујући једна другу. Па онда набори мјеста доље гдје би требале да буду његове ноге - одлазе мирисом јабука петровача које се котрљају прљавим паркетом.

Пред вече је изненада почела олуја. Пробудио се и чуо како киша удара о прозорска окна, шибајући. Неко је пролазио болничким ходником и он подиже руку да се подигне на лактове, ослушкујући...

Колона плови кроз млаз кише. Дугачка змија са ранцима и пушкама што се њишу на леђима војника мислећи кроз жутило блата према брдима мрачних праисторијских животиња. Кише успаване и одређене да трају препознају свако дрво и сваку сјенку, не заборављајући више ништа и никад.

Радомир Јагодић

О УСУДУ МЕЂАША И ЧОВЕКА

(Драган М. Папоњак: **ОЧИ УСНУЛОГ ВИДА**,

"Просвјета", Источно Сарајево, 2004)

Недавно се из штампе појавила пета по реду, песничка књига Драгана Папоњка. Њен наслов је "Очи уснулог вида", а издавач је Српско просвјетно и културно друштво "Просвјета" из Источног Сарајева.

Пишући о поезији Драгана Папоњка, пре неколико година, приликом појављивања његове прве књиге, забележио сам следеће: У својој поезији Драган Папоњак се држи оног провереног естетског начела које полази од општег и објективног, па иде ка посебном и субјективном. Стога је његов лирски сан зачет у лирској перспективи средњег века, у измаглици легенди, камених градина и искривљених стећака, опредмећен у властитом завичајном искуству као зов и изазов и исконски сан о лепоти, доспео у кошмарску садашњицу у којој као да још одјекују грмљавине последњег рата. Тако се међаши историје, као стварни топоними песниковог завичаја, Доњег Полимља, укрштају са неразмрсивим нитима легенди и народног веровања, па је готово немогуће разлучити стварност и фантазију. И управо та неодређеност сва у слутњи, трагова и сумњи била је богом дана за поетску трансформацију, која је знатно више од враћања дуга завичају. Наравно, то је било сасвим довољно за Драгана Папоњка, који се и професионално бави тумачењем књижевне уметности, да те

древне "камене књиге" преведе у добру поезију у којој су правда и истина помешане и доведене до оног нивоа, када метафора као кључна песничка слика постаје сугестивни знак распознавања.

Ови утисци записани поводом две прве књиге Драгана Папоњка ("Тајне камене" и "Сањар и брезе беле") у потпуности важе и за његове друге књиге ("Међаши" и "Предели сна") као и за ову последњу "Очи уснулог вида". То је потврда једног стваралачког континуитета који једном пројектован лирски свет само нијансира показујући да пјеснички говор има неисцрпне могућности, наравно када је дозиран одмереним емоцијама и асоцијативним лирским сликама.

Књига "Очи уснулог вида" подељена у три циклуса (Игре међаша, Сан камени, За човека) представља препознатљив песнички свет Драгана Папоњка, који је сав од слутње и зачуђености, где се сасвим спонтано интегришу лирско и епско, што овој поезији даје мудру патину искона. Али, овде треба посебно истаћи да Драган Папоњак, као зналац и тумач поезије, увек пронађе меру и склад, па било да је у питању архаично и рурално, или модерно и урбан, његова песма је стабилна целина у којој све изгледа природно и јединствено. Управо та лакоћа и прецизност лирског живота као од шале довела је у разложну везу Хамлета, Сизифа и Прометеја,

Аладинову лампу и Ахилу пету, преводeћи лично и локално у опште и универзално. Али да би се добио такав резултат била је неопходна вештина синтезе, односно савршене игре, која почиње једноставним ритмом, а даје ону неодољиву еуфонију, у којој фигури звучања и значења се једноставно обзнањују, као на пример у песми "Међаши":

" Међаши стамени
Свет камени
Плаво време
У тами
Каменом се скамени
Из дубина
И висина
За снове
Летове
И узлете
Бише мете "

Једноставна и лака импресија посредством одмерене ироније, која из игре и доколице прелази у "трајање" наликује често на оне народне бајалице или басне у којима је обједињено духовно и материјално, у песми као стваралачки чин. Тако се песнички обзнањују "Печати међаша" који очас постају игре детињства, као на пример "Жмурке", "Између две ватре", "Труле кобиле" и друге које се даље претварају у "Усуд међаша", да би се од лепршавих шестераца и седмераца одметнули у неодољиви епски десетерац: "...није песник слутио бадава", који је сам по себи довољан као одговор на, иначе, бројне недоумице и дилеме, којим обилује лирски свет ове књиџе.

У другом циклусу насловљеном "Свет камени", песник је конкретнији у смислу историје, завичаја и својих

најближих. У звезданој игри "пламена и камена" у којој су још "варка" и "нада" и "смрт", васкрсавају и у сну и на јави Карађорђе и брат Часлав, мајка Миленка и стриц Велибор и рођаци Раденко и Радмило. Додатна симболизација историје, као и личне и породичне интиме потиру границу између мита и стварности, интегришући све у коначни лирски чин, односно песму.

Наслов трећег циклуса је "За човека", што је знатно више од уобичајне посвете хуманистички посвећеног песника. У складним катренима доминантни су десетерци са укрштеним или обгрљеним римама, у складу са нашом најбољом песничком традицијом, рецимо Дучићем и Ракићем, песник пева отужну песму нашег времена у коме наново цвета "цвеће зла", а у коме нема ни сигурног места ни за претке, а камоли за потомке. Неправда се потура као правда, а политика светског глобализма је толико нарушила равнотежу и веру у човека да песник готово безнадежно вапи:..."Зато желим на вратима века/Да у песми сачувам човека".

И поред тога што звуче некако ракићевски, у стиховима песме "Само живот достојан човека", има нечег језиво истинитог и опомињућег актуелног

"Одрећи се Косова, Лазара,
Карађорђа, Гаврила
Принципа
Слободарству подметнути
клипа
Загрлити судбину Хазара.

Или мудро сачувати биће
Не треба нам судбина Јевреја
Још у нама има Прометеја
Да слободно сунце нам

освиће".

Родољубље и национални патос су "жеља", "опомена" али и "нада" да ће снага песничког говора, зло и мржњу у љубав обратити. Управо та актуелизација и то ново "Косовско распеће" још једном потврђује ону стару представу о песнику као пробуђеном делу народа који је дужан да говори и памти, е да би на страшном суду био сведок коме се верује.

Зато је поезија у књиџи "Очи уснулог вида", између осталог, и поуздано сведочанство нашег времена, које ће имати неоспорну тежину у контексту историје. Драган Папоњак је, додуше, показао и доказао да је поезија нешто више и значајно од актуелног тренутка настанка, па макар се радило и о судбини једног народа. А то даље значи да ће многе од ових песама у некој далекој будућности сведочити исто онолико колико нам данас сведоче она бројна грчка, сватовска, богумилска и ко зна још чија гробља, или зидине старих градова Северина, Бродара, Дубошта и Заграђа, око којих још цвета подивљали јоргован, као усуд тајне која говором поезије сама себе објашњава.

Мирко Иконић

ЗАДРЖАН ЕПСКИ СКОК

(Видан Николић: "Пријезда и Јелица", "Народна књига" / "Алфа", Београд, 2004 године)

Након романа Сенка деспотице (Проклета Јерина) који је привукао велику пажњу и интересовање читалаца (поновљена издања 1999, 2000, 2002), и нови роман Пријезда и Јелица, Видана Николића, који се појавио прошле године у издању "Народне књиге" и "Алфа" такође је привукао велику пажњу читалаца. И овим романом, као уосталом и у ранијем приповиједању, Николић је остао вјеран историјској тематици.

Љубавно-историјски роман Пријезда и Јелица је још једна занимљиво исприповиједана, развијена, сликовита и слојевита, драматуршки складно уоквирена прича о српском проклетству и несрећи. Љубавна прича са историјском основом о Пријезди и Јелици складно је уоквирена и историјско-етнолошком фактографијом и епском традицијом, епском пјесмом, али је за разлику од епске пјесме и епске традиције, аутор показао снагом умјетничке фикције да прича може да буде и другачија, задржавајући Јеличин епски скок са сталашке куле у Мораву, и пуштајући (умјетничком фикцијом) да у том задржаном скоку Јелица преживи патње избјеглиштва, да буде као робиња продата удовцу крамару који је узима за жену, да би тек након свих искушења и патњи, пошто је у крамаровој кући рођено Пријездино дијете Тодора подигла, а пасторку Исидору у аманет оставила да се о њему брине, ипак живот завршила скочивши са сталашке куле у Мораву, али не заједно са Пријездом, као што је у епској пјесми.

Иако је роман насловљен са "Пријезда и Јелица", главни лик је ипак

Јелица. Описујући њено одрастање, посебно у Петрусу, али и васпитање као принцезе, писац Јелици супротставља дворкињу Миросанду, њену вршњакињу, указујући на сву различитост и психе, размишљања и осјећања. И управо описујући сву комплексност младог женског бића и снагу осјећања, писац се показао као врсан познавалац женске психе и женске природе.

И на другој страни, описујући војводу Пријезду, његов успон, храброст и љепоту, писац њему супротставља брата близанца Појезду (у кога ће Јелица потајно бити заљубљена), развијајући до готово трагичних размјера мотив о ривалству браће и остављајући утисак да се то ривалствоо једино могуће разрјешава намјерном, али јуначком погибијом Појезде. Чак ни њеном удајом за Пријезду писац неће допустити Јелици да се Пријезди потпуно приближи, јер је у почетку између њих стајала препрека - смрт њеног оца. Све док истину није сазнала, Јелица је мислила да је за смрт њеног оца крив Пријезда. Мало је било времена да се прилагоде и да живе једно са другим. Пријезду су чекале ратничке обавезе.

("Љубав се заснива или на сажалењу или на дивљењу. а код жене у бескрајном стрпљењу и трпљењу").

Непријатељ је рушио све пред собом. Градови су падали непојмљивом брзином. Дошла је вијест о паду и разарању Петруса, града Јеличиног дјетињства. На реду је Сталаћ, ускоро би и он могао да падне, а да она није стигла, и није могла да

саопшти Пријезди да је трудна, да носи његово дијете, мада је он то примјећивао и наслућивао... једва ју је убиједио да мора да иде из Сталаћа, заједно са дворкињом Миросандом, а он без ње ионако "може да проживи само један дан".

А Јелица ће да преживи све патње, посртања и страдања. И своја, и туђа. "Да ли је Јелица стварно, у причи пасторка Исидора, проживела живот да би он имао маћеху као мајку коју је из легенде могао вратити у стварност?"

Роман завршава: "Принцеза Јелица, Пријездина љуба, још увек стоји на зидинама утврде, на месту из окрњеног камена који је био заклон за стрелца, и чека гласника када ће почети опсада Сталаћа. Шта може бити после пада утврде? То не зна. Сумња ју је до краја разорила: да ли ће остати или отићи?".

Шта ће бити ако одем? Јесам ли ја све ово већ прошла?"

У заплетеној љубавној причи судбина Јелице, коју Николић поставља у средиште историјских и породичних збивања, фатално је предодређена и догађајима из непосредног окружења, епске традиције и историјске реалности. Ослањајући причу на епску пјесму слијепе Живане, коју писац такође уводи у причу, те на старе историјске записе из Житија Деспота Стефана Лазаревића, Николић снагом умјетничке фикције допушта да се прича може развити другачије, и задржавањем епског скока, другачијим сагледавањем наше историје, као што је то у његовој причи, у роману Пријезда и Јелица.

Драган Папоњак

НАРОДНИ ПЈЕСНИК ДУШАН ПАВЛОВИЋ - ДУЛЕ ШАЉИВА ПОЕЗИЈА

Душан Павловић је један од оних народних пјесника који гаје епску традицију десејтера, пјевајући о догађајима и људима овог краја шалјивим тоном и на шалјиви начин. Током двадесетогодишњег стиховорства Душан је сакупио преко стотину пјесама.

Миленков шверц прасадима

По Србији разног шверца има
ал највише живим прасадима
Тако ријеши Павловић Миленко
не бил мало готовине стеко
Криза стегла, а кућа се прави
нужда гони да се шверцом бави
И кад спава шверц му је на уму
по прасиће заупца у Руму
Да би више обрнуо пара
прасад бира, а цијену обара
И годи се да што мање плати
са осморо из Руме се врати
Све прасићи шарени и бијели
у кафани другу Тесли вели
Пођи са мнош да видиш прасиће
ја чапћавам и мезета биће
Ни Желимир изостаљен није
пали ладу да стигну што прије
Вече топло сједоше напољу
хладно пиво поправља им вољу
Жељко вели стегла криза нека
остадох ти брате без посјека
Миленко га тјешећи пресјече
рјешитемо проблем ово вече
Павловић се Миленко не звао
кад ти не бих једно прасе дао
Три ћеш пива за њега ми дати
па га вози на муштулук тати
Ено оно у кориту што лоче
тако пазар правити се поче
Скочи Жељко у тор гледа шта је
те га њему за три пива даје
Прасе мало у кесу би стало
свако ребро кроз кожу испало
Длака дуга на очи му пала
гдје ћу с таквим страшилом пред
ћала

Ал се онда Желимира сјети
не купим ли он ће га узети
Шлајпек трже па исплата крену
док Миленко није диго цијену
Тако пазар у двје рјечи пуче
а Желимир ладом га одвуче
Кад сутрадан Душан ослушкује
ко да прасе у свом свињцу чује
Кад га видје сав црвен у лицу
своју жену дозива Даницу:
-У мом свињцу сада нешто скичи
на све друго сем на прасе личи,
дигло длаку ко бодље од жежа
добра мачка од њега је тежа.”
Главу јадно у земљу зарило
ако дуне би га оборило
Као прасе једино што скичи,
а повор му на тестеру личи
Смијем на пањ своју главу стару
да би цркло у моме свињару.
Ноћас ми га потурише људи
нек Душану авлија засмрди.
Виће Жељко пуће брука гора
по сточнога отрча доктора
Обрад рече овако уради
три пут дневно купање у кади
Вода топла бање по сат дуге
феном суши мажи против шуге
Терапију редовно понављај
витамине све му редом стављај
Да постигне што пропусти прије
прескочиш ли ништа корист није
-Ајде брате, Жељко Бошку рече,
купај јутром а ја ћу увече.
Да мјењамо Даницу и ћала
Бошку рече, нећу брате вала”.
Ни купати нити ћу га јести
кад ћу месо просити на цести.
Зове Жељко Славка да помаже
купа Жилић и од шуге маже
Кад је Жељка срео: -Видиш
Црни, моли Жељко, код мене
наврни-
Да мишљење чујем стручно
твоје
дал’ напредак чека прасе моје.
Мисли Црни шта сада да ради
да с Миленком Теслу не завади.
Прасе гледа стручни савјет даје
нек бањање непрестано траје.
И не жали што се тако трудиш

биће посјек да ће да се чудим
Кад ујесен свињске даће бише
двјеста кила изгура и више
Сад се Душан црвени и стиди
кад Миленка Павловића види
Да му прасе шугаво не даде
без посјека кућа му остаде

Душан Павловић Дуле није само пјевао овакве шалјиве пјесме о другима, већ и о себи и својој породици.

Пишем вама сад истину праву
гдје син оцу маљем разби
главу.
Да би ово разумили боље,
заједно су ударили коље.
Шест колаца ударише лако
и хтједоше продужити тако,
али седми поче да се клати
па га Млађо ћускијом
поврати.
Од великог трзаја и силе
маљ се сломи с букове сапиле,
па погоди Млађа међу очи
пола метра у земљу ускочи.
Кад леђима од ледину пуче
Дуле с главе кожную капу
свуче.
Чело пукло крв удари јако
он му капу навуче полако.
Шамарима поче да га буди
а од муке хоће да излуди.
Пробудит га не могаше више
ал’ га диже кад виће да дише.
Оца носи с њим у кућу оде,
сестру зове да понесе воде.
Јела с водом стиже на терасу
на главу му пуну шерпу сасу.
Крв се лије Млађо се не буди
а Драгиња хоће да излуди.
Сина куње у прси се гађа
не било те што ми уби Млађа.
Срећом Дуле сјети се у јаду,
па му главу завуче у каду.
Не хтједе је извадити прије
док се Млађо освијестио није.
Седам копчи тада је добио
да се сјећа син му оставио.
Успомену сад на сина има
глава боли кад се мијења
клима.

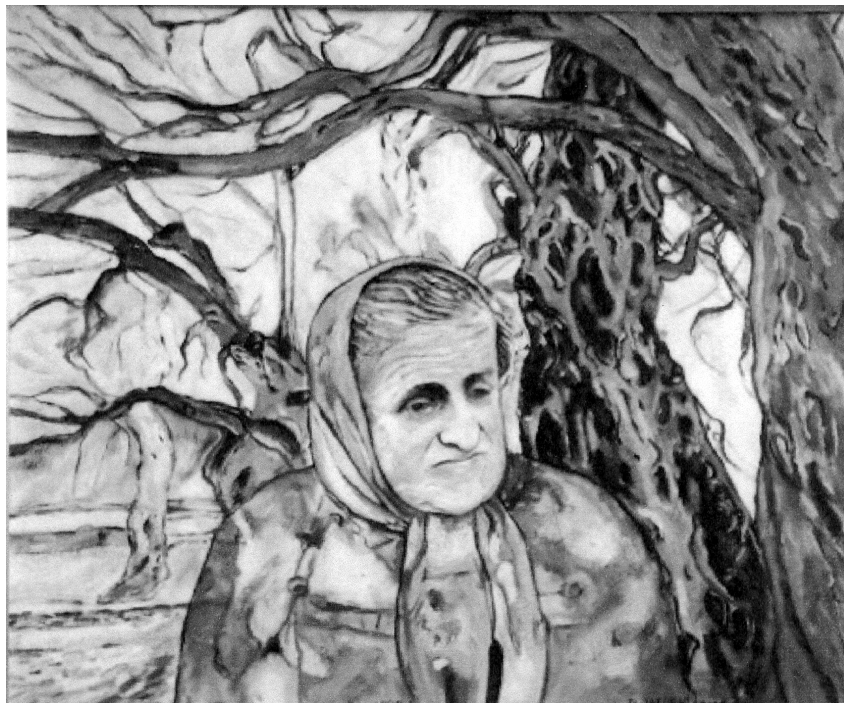
*Припремио:
Предраг Касириновић*

РАДОМИР РАШО ЈАГОДИЋ СЛИКАР СА ОЛОВКОМ У РУЦИ И ПОЕТА КОЈИ ЧЕТКИЦОМ СЛИКА ЖИВОТ

Крочити у ликовну радионицу Радомира Раша Јагодића значи заћи, бар на тренутак, у бајковити свијет, свијет слика реалности и снова, осјетити магијску моћ мага умјетника који сликом и ријечима "оживљава" мисао о чаробном сну.

Рашо Јагодић - сликар пјесник, сликар са оловком у руци, пјесник са кистом којим боји сан, призивајући свјетлост као смисао и исходиште животног круга, круга симбола савршенства, у коме све настаје, траје, нестаје и поново настаје, у коме се слива у једно почетак и крај, сан и јава, егзистенцијално и есенцијално.

Овај комплексни умјетник живот доживљава као бајку, као сан, као

савршенство и љепоту, а такав однос жели преселити и у реалан живот. Стална је тежња умјетникова за апсолутним и савршеним, али у слици и ријечи, трансформисаном облику. А тај трансформисани облик

исказан у заустављеном тренутку живљења, на слици, јесте умјетниково ЈА као средиште односа који се плету између сликара и његовог суочења са свијетом. Ето одговора што се умјетник, сликар Јагодић стално

Сарајлија рођењем, и у души, а сада Руђанин, наш суграђанин Радомир Рашо Јагодић са видном сјетом прича:

"Било је најтешже отићи из Сарајева, послије свега. Није само због дубоких рана, огласка на крају, ако краја има, већ због тога што више нема оног са жиме и због чега човек живи. Човек јесте оно са чим живи. Мој животи су "добре вибрације". То се не може заборавити и ништа не може замијенити тај осјећај. Чули смо за њу емисију, чисту чаринску - сарајевског духа. Био сам дио тога. Како избрисати сјећања, све заборавити? Не желим то и нећу, уосталом то и не могу. Увијек ћу то бити ја. У Сарајево се не враћам, то је дефинитивно. Живјети било гдје, у Рудом у Србији, на периферији Београда. Жеља - властити кућа са лијепом великом бајном у којој ћу сликати. То је мој сан, сликарски сан".

Радомир Рашо Јагодић

Рођен 07.02.1952. године у Сарајеву. студирао филозофију. до почетка рата члан ликовне групе ЗВОНО и потпредседник Удружења ликовних умјетника Сарајево. Своје сликарске радове излагао у Бихаћу, Брчком, Осијеку, Мостару, Стоцу, Сарајеву, Београду и другим градовима. Слике му се налазе у галеријама у Јапану, Словенији, САД, Канади, Србији и Црној Гори и Хрватској. Бави се новинарством и ликовном критиком. Тренутно живи и ради у Рудом.

креће и налази између реалног и надреалног, што сан претаче у јаву, а јаву се утапа у сан, у вишеслојну и вишезначну слику, дјело стваралачког чина озбиљне игре, чаролије, магије умјетника алхемичара. А ликовни критичар Зорица Петровић би додала:

”На сликама Радомира Јагодића земља пјева људским гласом а из успаваних зелених пејзажа све чека долазак свијетла и сунца.

Сликајући прво себе и своја осјећања Јагодић понире у праслику, откључавајући скривени свијет пред очима гледаоца. Јер сликар Јагодић не опонаша природу, него кроз линију поставља основ властите структуралности, гдје су боје кроматофори а пигмент средство.

Сликар своје трагање своди на архетипску форму, знајући да слика кроз откривени простор само назначавља структурално, насељавајући на сликама не нове просторе него властите снове...”

Оно што носи у души, Јагодић исказује сликом и стихом. Исту тему изражава сликом и ријечју. По занимању сликар, по вокацији пјесник изражене склоности према музици, по животној филозофији стваралац и оптимиста, по идеолошкој опредељености, православца - светосаваца, а цијелим бићем окренут источном небу и звијездама. И ове ријечи о сликарској радионици остале би као блиједа тачка на кругу без истине исказане у пјесниковим стиховима - Мада свако своју цркву носи у њежности сјенке, од свјетлости се умире не од мрака; или:

”у закону космичке љубави
Птоломејева хипотеза је свјетлост.”

У срцу умјетника Раша Јагодића је свјетлост. Из највећег мрака умјетник назире свјетлост, он је слути и вјерује у њу. Сваки нови дан је другачија свјетлост због које се живи и у којој се ужива.

Предраг Кастратовић

Доктор Радосав Ђуровић, наш познати језички стручњак посебно за области акцентологије и дајалектологије, урадио је више књига и научних студија о језику ових наших крајева, из којих и сам аутор потиче.

Све те студије, поред научних, пружају нам и сазнања о људима ових наших крајева, о животу, прошлости, традицији, о култури и свим оним аспектима живота који се кроз језик и живу ријеч манифестују.

Између осталих у првим бројевима нашег часописа објављујемо двије новије студије *Говор Вишеградског Старог Влаха...*, које су за нас посебно интересантне, јер поред језичких сазнања пружају историјска сазнања о Вишеградском Старом Влаху.

Слиједи наставак текста студије "Говор Вишеградског Старог Влаха у дијалекатском комплексу Старог Влаха Југоисточне Босне".

ГОВОР ВИШЕГРАДСКОГ СТАРОГ ВЛАХА У ДИЈАЛЕКАТСКОМ КОМПЛЕКСУ СТАРОГ ВЛАХА И ЈУГОИСТОЧНЕ БОСНЕ

Познато је да у класификацији дијалеката рефлекси јата и акценат имају ранг прворазредног диференцијалног критеријума. Дијалекатске дискриминанте говора Вишеградског Старог Влаха могу бити вредне за утврђивање порекла и односа међу говорима у штокавском дијалекатском средишту и на периферији, што ћемо у овом раду само у неколике главне линије назначити.

6. Прво, о диференцијацији ијекавскоштокавског источнохерцеговачког дијалекта на поддијалекте и говорне типове, и то са гледишта говора Вишеградског Старог Влаха.

Добро су познате класификације босанскохерцеговачког дијалекатског комплекса са најкомпетентнијих места - из пера А. Белића, П. Ивића, Ј. Вуковића, А. Пец и Љ. Брозовића. На основу тих учења и новијих дијалектолошких радова, данас би се могло рећи да у Босни и Херцеговини, наспрам источнохерцеговачког ијекавскоштокавског дијалекта, постоје и босански ијекавскошћакавски дијалекат (северноисточна, средња и јужна Босна) и ијекавскоштокавски источnobосански поддијалекат (источна и југоисточна Босна), где се на источнохерцеговачкој дијалекатској матрици мешају босанске и херцеговачке особине. Ова класификација се односи и на Србе који су у Босни или шћакавци или шћакавци, а посебно на Муслимане, у ком случају се шћакавизму придружује више етничких дијалекатских дискриминанти. Ијекавскошћакавске говоре северноисточне Босне на ранг дијалекта подигао је Далибор Брозовић.²⁰⁰ Међутим, шћакавски арсал у Босни има пире домаћаје. Сарајевско поље није штокавско него шћакавско. И сва јужна Босна је шћакавска. На том сектору шћакавизам допире до линије: Коњиц – Врдоње – Чуховићи – Лукомир – Умољани – Зорановићи – Јасен – Крупац – Сарајево – Фалетићи – Вучја Лука – Каљина – Биштица – Олово.²⁰¹

-21-

Све су ове вредности забележене на терену и проверене ухом а не експериментом. При таквом испитивању рефлекса јата могу се појавити зачуђујуће разлике, какве налазимо у доступним радовима о говорним типовима старовлашког поддијалекта (уп. нпр. стање у србијанском Полимљу и Вишеградском Старом Влаху са стањем у Горобиљу или Драгачеву), или је то још нерешена дијалекатска енигма. Једносложне рефлексе дугог јата налазимо и у Бијелој у Вишеградском Старом Влаху (пункт бр. 44), у пројекту *Босанскохерцеговачки дијалекатски комплекси – синхронизичка дескрипција и однос према стандардном језику*. Академик А. Пецо поуздано је бележио само: *биѐл, Биѐла̃, биѐлѝмо, тиѐмо, биѐла, дјѐлови, риѐчѝма, по свиѐту*, (тако је и у мојој грађи). Чињенице о дифтоншким и једносложним вредностима дугог јата у србијанском Полимљу и у Вишеградском Старом Влаху имају велики значај за историјску дијалектологију и теорију дијалеката (за реконструкцију предмиграционог дијалекатског мозаика) и за њихове односе.

7. 2. *Квантитет личних заменица*. – Квантитет типа *мене* заузима прво место у хијерархији дијалекатских дискриминанти у ијекавскоштакавском источnobосанском поддијалекту.²⁰⁶ То је типична особина и говора Вишеградског Старог Влаха; увек је Вуков *’ + ’ : мѐнѐ, тѐбѐ, њѐга̃, сѐбѐ, ко̃га, чѐга*. Међутим, нема основа за конфесионалну диференцијацију становништва према овој особини. К томе још, ова изоглоса није само источnobосанска. Према постојећим изворима, ареал квантитета типа *мѐнѐ* захвата, поред источне Босне, северозападну Црну Гору, Стари Влах, ужичко Подриње, и даље – западну Србију (од Западне Мораве до Саве), па и Срем.²⁰⁷

7. 3. *Рефлекси *st’ (*sk’), *zd’ (*zg’)*. – Старе групе **st’ (*sk’), *zd’ (*zg’)* у свим источnoхерцеговачким поддијалектима имају замене *шт, жд*. У Вишеградском Старом Влаху може се чути више шћаканизма другог степена у облицима конјугације, али то нема значаја за порекло говора и међудијалекатске односе.

7. 4. *Геминације, африкате и хи/хин/хим*. – Геминација *дн → њ, дм → њ, дњ → њ, дл → њ, др → њ, (дѐѝм, ђлѝ, ђ њѝ, ђѝука, кѝлиѝца)*, свођење два пара африката па један (*ђѝма, ђѝмиѝја*) и заменички облици *хи/хин/хим* – имају висок ранг у хијерархији диференцијалних особина босанских говора. Све су то адстратске појаве, и то муслиманске, са еницентром у источној Босни (ту је била најгушћа

мрежа мектеба). Њихов ареал је шири од Босне, и не тиче се Вишњградског Старог Влаха, јер ту живе само Срби.²⁰⁸

7. 5. *же* → *ре*. – Промена *же* → *ре* је башканска изоглоса.²¹⁰ *Ре* м. *же* има не само презент *море* – *не море/не мере*, него и презент *каже* – *каре* (са акцентом и без акцента): *каре, нема лекари; ка-ре, стеза ме; каје: море* (Божовић Станојла, Бијело Брдо, 12. VIII 1992). Аломорф *каре* забележен је у Високој Херцеговини, у Фојници и околини Тузле.²¹⁰

7. 6. Ијекавскоштакавски источнобосански и старовлашки поддијалекти имају четвороакцентску систему и потпуно пренесене акценте са непочетних слогова. Зато, унутрашњу и вањску диференцијацију ових поддијалеката можемо пратити само преко акцентских микроизгласа, а ту нам је стање готово непознато (срм. србијанског Полимља).

У главини источнохерцеговачких говора добро је сачуван поста акценатски квантитет. И у Вишеградском Старом Влаху нема појава ликвидације дужина, што се објашњава (на потокавском истоку) тежњом за растерећењем система, интерференцијом дијалеката и имитацијом говора електронских медија.

За говор Вршеградског Старог Влаха (и међудијалекатске од-
посе) карактеристични су ови акценатски типови:

a) *òònjēti* – *òòncēm, òòncēmò/òòncēmò,*
òòvènti – *òòvezem, òòvezēmò/òòvezēmò*
nn̄iti – *nn̄'em/nn̄'em, nn̄'emo/nn̄'ēmò,*
nn̄iti – *zòvzem, zòvzēmò/zòvzēmò.*

Напомена: Код глагола на **vesti* и **nesti* у квантитету нема изузетака. Тако је и у србијанском Полимљу, а слично и у моравичком крају.²¹¹ У ијскавскоштакавском источnobосанском може бити и : *bòsti* – *bòdel*, *bòđemo/bòđemo*.²¹²

б) *дѣлѣжност(т), опасност(т), способност(т)*, или: *стѣпѣнѣ(т)*.

Паномена: Овако је у свим источнотерцеговачким говорима. У стандардном *stǫrbet* дужина је измињљена. Именице *diǫrbost* и *stǫrbet* имале су и у прасловенском различите акцентске конфигурације.²¹³

в) *Jōsōs, Mīlōs, dābōn, mājōn, rē.ōs*, алл: *erōs, dēōēt, dēōēt, dānīs*.

Паномена: Све су ове дужине нестандардне (осим у *đěvōt*, *đěsōt*), али су фонетски оправдана.

г) āḥaḥ, bāḥaḥ, hēṭhaḥ(m); krūṇikama, mēṇīkama; mēṇīkama;
Rādasaḥ, али: Bādāḥ, Dīṇāḥ, Jāḥaḥ.

л) зѣн, зечѣнѣ/зѣчѣнѣ, жечѣнѣнѣ/зѣчѣнѣнѣ; кѣм, кумѣнѣнѣ/кѣмѣнѣнѣ, кумѣнѣнѣнѣ/кѣмѣнѣнѣнѣ.

Напомена: Ипак, преовлађује (херцеговачка) акцентуација на пенултимим над (босанском) иницијалном.

б) *грѣбље, хѣрѣље* и *сѣнце, црква*.

в) *сѣћи, дѣћи, трѣсти*, никад: *вѣћи, дѣћи, трѣсти*.

Напомена: Није потребно испитивати домаћаје ове особине у босанскохерцеговачким дијалектима, како је препоручио Ј. Вук-овић, јер где је *гвѣдити* – ту је обично *вѣћ*, односно где је *гвѣдити* – ту је и *сѣћи*. *Вѣћи* је аналогија на *вѣћ*.

7. 7. За босанскохерцеговачке говоре врло су карактеристичне редукције периферних, високих вокала *и* и *у* у неакцентованим слоговима. Епицентар те појаве су средња и северистина Босна. Само, то није босанска него и херцеговачка особина, а већ је добро јузпата и у Старом Влаку.²¹¹ Редукције могу бити делимичне, прелизне и потпуне. Потпуне редукције могу условити редукцијске еминације (*мѣла*). Винеградски Стари Влак је зона прелазних, умерених штокавских редукција. Овде су обично редукције сва три степена:

блѣкѣ"це, брѣ"ће, вѣл"ка, Вѣрѣ"ште, Вѣл"сав, вѣдѣ"ти, гѣдѣ"на, дѣдѣ"ти, у Ћѣров"ће, згѣлѣ"ћу, пѣгѣб"ла, јѣбѣ"ица, кѣб"к, Мѣгѣ"ће, напѣжѣ"ли, ѓтѣ"шѣ, пѣтѣ"ла се, ѣ"пла"ну, пѣбѣ"ица се, рѣдѣ"ла, на Рѣдѣ"ћ брѣѣ, ко-Свѣтѣ"смава, тѣрѣ"ли, ѣбѣ"ће те, уѣвѣ"ца, уѣвѣ"то;

Мѣлѣ"ица, ѓтѣ"ица, пѣмѣ"ћѣ"ица, ѓд Свѣтѣ"смавѣ"вѣ кѣћѣ, Сла-вѣ"чѣ"ну кѣћу.

бѣмѣ"ица, бѣмѣ"ца, у бѣмѣ"ну, у бѣмѣ"ци, Вѣ"сје, вѣ"ица, вѣ"ѣнѣ, вѣ"ице, гѣ"ица, гѣ"ице, ѓд Јѣвана Кѣбѣ"ица, ѓд Мѣдѣ"смавѣ"вѣ кѣћѣ, пѣмѣ"ица, напѣ"ица, ѓтѣ"ице, тѣ"ица, кѣ-Стѣ"ице, на фѣ"ица, вѣ"ица (Божовић Станојла [1923], Бијело Брдо, 14. VII 1992).

У истог информатора факултативно је *кѣб"к* и *кѣбѣ"к*.

7. 8. Именице типа *Јѣво* мењају се по *о* основама: *Јѣво, Јѣва, Јѣву*, зато и : *Јѣвѣ*. Овај ареал захвата цео Стари Влак, затим југо-источну Босну и Високу Херцеговину, тј. територију српске средњовековне државе.

7. 9. Фрикатив *х* је ишчезао из система, и ту ништа није не-обично. Место *х* може бити: *ѣ* (*мѣд, бѣвр*), *в* (*дѣвѣ*), *к* (*вѣћѣк, вѣждѣк*), *ј* (*сѣја*) или *с* (*кѣд љѣс*), што зависи од позиције и фонетског окружења. Група *хѣ* → *ф* → *в*: *фѣла бѣгу, ѣвѣице ѣ*.

Међутим, фонема *ф*, уз подршку страног лексичког фонда, добро се чува у типовима: *фѣрѣнѣ/фѣрѣнѣца, фѣбѣ"ица, кѣмѣ"ица, вѣмѣ"ица*, али: *ѣвѣ, чѣрѣице*. У остатку Старог Влака *ф* → *в* (*вѣ"ица*, нпр. на Златибору). Географију ове изгласе и њену природу описао је Ивић²¹².

8. Кад се репрезентативне особине наведене у т. 7 (које нису потпуне) класификују на источнохерцеговачке и босанске, изађе да је највише старовлашких, које дијалектски комплекс Старог Влаха одређују као поддијалекат источнохерцеговачког дијалекта. Од источнобосанског поддијалекта и источнохерцеговачког дијалекта старовлашки се оштро диференцира једносложним и дифтоншким рефлексима дугога јата. И особине под 7. 2, 7. 6а, 7. 6б, 7. 6е и 7. 8. старовлашке су, уз упозорење да њихови арсеали, мање-више, захватају и просторе југозападне Србије. Особинама 7. 6а, 7. 6б (кolumnални: алтернацијски акценат), а нарочито 7. 7. (редукције) Вишеградски Стари Влах се исказује као прелазна зона између источне Херцеговине и Босне. Довољно је да се неколике диференцијалне особине високог ранга укрсте у одређеном говору па да га одреде прелазним. Особина 7. 6б је општептокавска, а 7. 8. – шира птокавска, тј. црногорска, делом херцеговачка и делом босанска. – Географија већине микроизоглоса још је нејасна или, боље речено, непрецизна, због неиспитаности Старог Влаха и југозападне Србије или због неједнаког односа дијалектолога према микроизоглосама на ширим просторима. Пасупрот томе, поуздано се зна да је особина 7. 7. босанска, а 7. 4. – босанско-санџачка.

9. О пореклу и разведености источнохерцеговачког дијалекта зна се главно.²¹⁶ Међутим, ако се прати рефлексација јата од дијалекатског срединца (горњи ток Дрине; уже – Пива и Дробњак),²¹⁷ остаје нејасна једносложна / дифтоншка вредност дугога јата у реду јатових варијација, које се од Ускока до централне Шумадије јављају као *ijē* (Ускоци), *ijē/ijē* (Пива и Дробњак), *“ē/jē* (Вишеградски Стари Влах и србијанско Полимље), *ijē/ jē/jē* (Горобинље, Драгачево и Моравица), *elude* (северозападна Србија) и *e* (птокавски исток). ‘Искакање’ старовлашког варијетета (а и других особина) из тог реда на североисточној трансверзали – могло би се објаснити или (а) интерференцијом дијалекатског супстрата и миграционих особина, или (б) архаичнијом еволуцијом, или (в) утицајем екавских говора и екавског стандарда на старовлашки датост. Могуће је да су сва три ова фактора деловала заједно дајући један другоме подршку. За прву тезу потребно нам је познавање старовлашке лексике, нарочито топонимије и хидронимије, а за другу – још и проучавање писаних споменика. Димитрије Поповић у *Описану свитогласног манастира Бања* (1857) редовно записују јатове континуанте фонемским следом *ie*.²¹⁸ Ништа није необично да се јатов дифтонг *“ē* (из XIII века) префонологизује у *jē* преко *“je*, како је данас најчешће у Вишеградском Старом Влаху и србијанском Полимљу.

О ЈЕЗИКУ У МЕДИЈИМА

МУКЕ С ИМЕНИМА - КАД МУШКО ПОСТАНЕ ЖЕНСКО

У језику говорних медија не нарушава се само акценатска норма српског стандардног језика већ и све друге језичке норме - фонетске, морфолошке, синтаксичке, правописне...

Неки људи запослени у медијима свакодневно јавности демонстрирају своју елементарну неписменост. Тим примјерима ћемо се бавити у низу следећих бројева овог часописа!

Често чујем спикере који се захваљују својим колегама, дописницима "ЖЕЉКИ МАНДИЋ" и "ЖИВКИ ЂУЗА". (А затим позивају колегиницу "СЛАВИЦУ ЛИЧИНА да се јави у програм са новим прилогом").

Један спикер нас обавјештава да "неће бити струје у Улици Раде Врањешевећа". То нису само језичке грешке већ и деформације, које збуњују слушаоце. Да није ријеч о женским именима Жељки и Живки, како су водитељке сугерисале облик имена "Жељки" и "Живки", схватила сам по томе што су говорили мушкарци.

Зар је тешко запамтити само ово : МУШКА ИМЕНА ТИПА ВЕЉКО, (ЖЕЉКО, ЖИВКО, ЖАРКО, итд.) мијењају се искључиво по МУШКОЈ ПРОМЈЕНИ: ВЕЉКО, од ВЕЉКА, иди ВЕЉКУ... (као: човјек, човјека, човјеку...).

Према томе, требамо захвалити ЖЕЉКУ МАНДИЋУ и ЖИВКУ ЂУЗИ.

Улица о којој је ријеч није добила назив по мушкарцу ,

већ по жени - Ради Врањешевећ, а женска презимена се, за разлику од мушких, не мијењају по падежима (упоредите: са МАРКОМ МАРКОВИЋЕМ и МАЈОМ МАРКОВИЋ).

Дакле, струје неће бити у "Улици Раде Врањешевећ". Падежи обиљежавају односе који постоје међу ријечима у реченици. Постоји јасна разлика у мијењању по падежима мушких имена и презимена у односу на женска имена.

Тако се каже и пише: Вељко Петровић - Исидора Секулић,

Вељка Петровића - Исидоре Секулић,

Вељку Петровићу - Исидори Секулић,

што јасно показује да се мушко и име и презиме мијењају по падежима, АЛИ УЗ ЖЕНСКА ИМЕНА ПРЕЗИМЕ У СВИМ ПАДЕЖИМА ОСТАЈЕ УВИЈЕК У НОМИНАТИВУ.

Сигурно ћете се сад запитати: гдје је погријешо спикер који је позвао колегиницу "СЛАВИЦУ ЛИЧИНА".

Требао је знати да се презимена која се завршавају самогласником А (типа Шекара) мијењају по падежима и онда кад су њихови носиоци женска лица.

(На примјер, неки воле пјесме ЈеленЕ КарлеушЕ, а други радо гледају ЈеленУ КарлеушУ итд.)

Не можемо говорити о вјенчању "МАРКА и МАЈЕ МАРКОВИЋА", како сам чула на једној локалној теле-

визији. Треба рећи "О МАРКУ и МАЈИ МАРКОВИЋ" или "О МАЈИ и МАРКУ МАРКОВИЋУ". Као што се види, кад се наводе мушка и женска лица истога презимена, промјенљивост или непромјенљивост тога презимена зависи од тога да ли је оно у позицији иза мушког или иза женског имена.

Али није ово једини случај да водитељи због језичког незнања мијењају пол људима.

Колега ми је причао да већ неколико година слуша водитељку једног радија која је укинула промјенљивост мушких презимена у српском језику и редовно се погршно обраћа својим саговорницима: "господине Кременовић", "господине Јаковљевић" итд. Ако она не осјећа разлику између "госпођо Јовановић" и "господине Јовановићу" зашто је не исправи неко од саговорника, зашто се не успротиви: "Опростите, ја нисам женско! "

Треба само запамтити - ПРЕЗИМЕ БРАЋЕ ЈЕ ПРОМЈЕНЉИВО. А ПРЕЗИМЕ СЕСТАРА НИЈЕ.

Али наши спикери на радију и телевизији не знају ни толико, па нас редовно информишу о "наступу браће Теофиловић"! Кад тако у нашим медијима пролазе наши људи, са нашим именима и презименима, онда није чудо што спикери гријеше када говоре о стран-им, о чему ће бити ријечи у наредном броју.

Дијана Инђић

ВАМПИР

Ријеч вампир је једна од ријетких која је ушла у већину европских језика са назнаком да је српског поријекла. Чак и у старом енглеском рјечнику "Вебстер", иако према мишљењу неких стручњака за језик потиче од санскритске ријечи "вијампура", а по другим од старе словенске ријечи сличног значења "упир" која је у турски прешла у облику застарјеле ријечи "убир", вјештица.

Присталице теорије да је ријеч вампир словенског поријекла сматрају да је ријеч код Стрих Словена постојала у облику "опир" или "онпир", с тим да је пир = ватра што значи створење које послје спаљивања није уништила ватра.

Код Срба ријеч вампир значи вукодлак јер се вампир описује као нека врста мјехура с вучијом длаком. Касније Енглези на основу ове српске ријечи изводе нову ријеч вамп, термин за привлачну, неодрживу жену заносну и кобну, тј. даму која је опасна као вампир јер мушкарцима не пије крв него захваљујући изгледу троши њихов новац и поклоне.

Најпознатији вампир у српској књижевности је онај Милована Глишића звани Сава Савановић. Глишић вели да се поштен човјек не може повампити, већ је вампир само онај ко је грешан.

У околини Горњег Милановца вјерују да је вампир мртавац кога не примају на небо. Нешто се огријешило или је нешто прескочио што није требало. Зато стоји на

небеским вратима, куца, ал га на небо не пуштају. Он се онда враћа на овај свијет. Ноћу дође кући, лупа на врата, обара посуђе, јаше говеда и дречи.

По опису Вука Караџића, он, "вампир је без костију, пун крви. Увијек је црвен, те у нашем народу и постоји изрека црвен као вампир". Храни се људском крвљу коју сише кроз кожу на лијевој страни тијела. Зато су вампири крупни и надувени. Најпрепознатљивији знак вампира су црвене очи.

По Вуку и вампири имају строго утврђено радно вријеме. Заједничко им је у свим крајевима да раде "трећу смјену", од заласка до изласка сунца. Некад их на гробље потјерају пијевци, некад се сакрију од сунца, петак им је омиљени дан. Мада ни суботу не избјегавају. Пред зору, док се одмарају, често плаше пијанце ноћобдије. Ако се посијеку и то сами, ту и "издуше". Често удружени смишљају велике пакости улазећи у куће кад пожелеле да се освете за неке пређашње рачуне у прошлом животу.

У неким крајевима у Босни и Херцеговини постоји вјеровање да се може повампити и старо и младо, мушко и женско. И сам животни вијек вампира је различит од мјеста до мјеста. У неким крајевима му је довољно и четрдесет дана да се освети, у другим мјестима седам или седамдесет и седам година, док је Глишићев Сава Савановић посјеђивао воденицу деведесет љета. Селаци у Хомољу у Србији тако вјерују да вампири живе

све док их не убију. Најраширеније вјеровање о заштити вампира јесте да се од њих може одбранити молитвом. Ако се очекује посјета вампира најбоље је на врата ставити крст од тисовине, а познато је да вампир бјежи од "лампе и огња", а може се испред куће ставити и неки од бодљикавих и оштрих предмета да се вампир посијече. Међутим, ако све ово не помогне, у обрачун са вампиром треба поћи на гробље. Иде се по дану кад вампир мирује и кад је углавном беспомоћан. У неким крајевима вјерују да ће га убити сунчев зрак, а негдје на гробље воде ждријепца без биљега, и који гроб ждријебац не смије да опкорачи, ту је вампир. У Хомољу узму црног пијетла па га пред ноћ однесу на гробље да преноћи. На којем је гробу преноћио, тај гроб забиљеже јер је у њему вампир. У неким крајевима поспу пепео око свих гробова, па око чијег нађу какав траг, ту је вампир. Наравно, кад се утврди гдје је вампир, треба га убити. Негдје га је довољно само боцнути иглом, негдје мора и пушком напуњеном не оловом него челиком. Тада му ваља одсјећи главу, док у банатском Делиблату ваља

му извадити срце па на јакој ватри прокувати.

Најпознатији начин убијања вампира ипак је глоговим колцем, јер глог у нашем народу има готово магијску моћ. Чак се и тек рођеном дјетету ушије парче црнога глога да га чува од урока, болести и невоља. У неким крајевима мушкарци носе глогов трн за капом, а дјевојке у коси. У Хомољу кад заостре глогов колац, донесу у каквој посуди воде с три извора, сви се искупе и раскопају гроб. Онај с колцем и онај с водом стану више главе, а они што копају, бацају земљу с лијеве стране. Кад подигну поклопац од сандука, забоду глогов колац у вампиров трбух, поспу га водом и гроб одмах затварају. У неким крајевима глогов колац се забија у срце, пазећи да никог не попрска крв, јер ће и сам умријети. У нашим крајевима постојали су чак и људи којима је упокојавање вампира био сталан посао. Најпознатији је био извјесни Илија вампирџија, кога је лично двадесетог априла 1820 године кнез Милош пустио из 'апса под пријетњом да ће "ако би се у будуће вампир у ком селу раскопати усудио, да ће од своје фамилије одлучен бити и навек у тамници заточен".

Најтеже је ипак било "јадним мушкарцима и мужевима" којима се жене послје смрти повампириле, још ако су се у међувремену оженили поново, жене покојне су их стално посјећивале лупњавом и дреком спречавајући их да воде љубав.

Радомир Јагодић Рашо

ИЗ ПРОШЛОСТИ РУДОГ РУДО У РИМСКОМ ПЕРИОДУ

У периоду римске доминације Рудо је било насељено (у другом и трећем стољећу нове ере) и по налазиштима се може претпоставити да се одвијао интезиван живот. Из тог периода имају два камена са натписом који су узидани у камене куле старог моста Археолог Сергејевски је открио и римско гробље у страни испод садашње зграде полиције. Један од натписа садржи податак да се ради о муниципалном утврђењу овог краја (муниципиј - градско насеље са самоуправном општином). Било је или у самом Рудом или у околини данашњег Рудог. Није наведено име муниципија из тог времена, али то говори да је на том простору или ближејој околини био организован живот римских узора, најкасније у другој половини првог вијека нове ере.

Тезу о постојању римске насеобине поткријепљују и два споменика у околини. То су остаци грађевина у Пребидолима на мјесту Црквина. Локација је на бријегу, с обје стране пута могу се наћи остаци малтера са парчадима опеке, што је типично за римско градитељство. На мјесту су нађена три важна градитељска елемента од печене глине: зидарска опека, цијевно тијело и поровна опека римског облика. Фонд грађевинских остатака је уништен. Цио темељ каменог зида је извађен, и по сјећањима старих Руђана, узидан је у зграде у граду.

Постоји још матери-

јалних доказа о животу у овим крајевима у доба Римљана: миљокази и римски новац. Миљокази су посебно обликовани камени стубови за обиљежавање раздаљине пута на римским комуникацијама, и налазе се на подручју Штрбаца. Један је у Бовану, а други поред пута испод мјесне канцеларије. То значи да је постојала јавна римска комуникација кроз овај крај. Новац је нашао у Штрпцима Добро Стикић и уступио га Земаљском музеју у Сарајеву. Римљани, или романизовани Илири, су користили као своје утврде неке градине које се налазе на висовима око Лима. Један од значајнијих градова утврда из тог периода је стари град изнад Сјеверина. Да су утврђење користили Римљани казују два податка. Изнад самог утврђења нађене су водоводне земљане цијеви које су доводиле воду у утврђење, а са горње стране је био и канал који је највјероватније био испуњен водом као запреком.

Други податак је назив Роман једног локалитета и врела баш испод града, у кањону Сутјеске. По тумачењу Власислава Скарића Словени су доласком у ове крајеве ријечју Роман означавали затеченог римског грађанина, и да је у вези с тим можда истог поријекла и име Романије.

Зоран Стијеповић

УМИЈЕЋЕ ЖИВЉЕЊА У ШКОЛИ

У склопу реформе образовања, модернизацијом, која, са мање или више успјеха, покушава да заживи у нашим школама, створен је и програм **УМИЈЕЋЕ ЖИВЉЕЊА**.

Звучним називом привукао је пажњу и наставницима и ученицима, а пројектујући здрав и позитиван живот, требало би да мотивише школу, родитеље и друштво на заједничку акцију.

Највећа вриједност програма налази се у прагматичном приступу, који, утемељен на резултатима истраживања у двадесетогодишњој пракси, развијен од америчких сручњака, мотивише и мобилише цијелу заједницу да се уједини против девијантног понашања младих и подржава промјене понашања од ризичног до здравог и позитивног живота.

Досадашњи проблеми, уочени у животу и раду школе, као и друштва у цјелости, условљени су, између осталог, комплексним транзицијама кроз које наша земља пролази: од рата ка миру, од затвореног ка отвореном и демократском

друштву...

Постоји општа сагласност да нам у васпитној компоненти наставе средњих школа недостају заједничке вриједности као и пожељне вјештине које треба развијати код ученика. Неки од разлога за неостваривање тог важног задатка школе су: неадекватно постављени циљеви и задаци програма, недостатак обуке и стручне литературе као предуслов за усавршавање компетенција наставника у методици педагошко-васпитног рада.

Васпитна компонента наставе у средњој школи треба да има за циљ општи напредак и развој младих људи, њихове потребе да изграђују и унапређују друштво, при чему ће и сами напредовати, осјећати припадност, а не отуђеност и знати да постоје "рукохвати" који ће им помоћи и ако посрну, да уз њих стоји читав разред, цијели школски колектив и шира заједница.

CIVITAS - образовни центар за демократију и људска права је, у сарадњи са *UNICEF*-ом, одлучио да се као носилац реализације овог

програма у његовој иницијалној фази појаве обучени наставници који предају садржаје из области демократије и људских права, и то кроз одјељенску заједницу, који треба да служе као примјер за позитивну и здраву личност.

Разлог за доношење овакве одлуке била је оцјена да су ти наставници у највећем броју доказали да су спремни на комуникацију која уважава и прихвата достојанство младих, да су у стању да својим ставом осигурају атмосферу пуну разумијевања и подстицаја, да дају подршку и да су способни да прихвате да постоји више различитих гледања на неки проблем.

Пилот пројекат **УМИЈЕЋЕ ЖИВЉЕЊА** који је развијен од стране *Peace-CORP*-а подразумева концепт животних умијећа, укључујући вјештине као што су критичко мишљење, доношење одлука, вјештине комуникације, контроле емоција, одлучност, јачање самопоуздања, одолијевање притисцима и вјештине успостављања односа са другим.

Марина Чолаковић

О САЊАЊУ И СНОВИМА

Сви се слажу да је непознат страх од свега необјашњивог и непознатог онај точић који нас тјера да стално тражимо одговоре. Тако је и са сновима. Још је грчки бог цар Хипнос "са својом мајком долазио сваке ноћи на свијет, тихо се кретао земљом и морем и свему живоме доносио сан који их је ослобађао мука и брига.

Његовој моћи нико није могао одолети".

Оно због чега је Хипносово име преживјело јесте зато што је ушло у велики број медицинских израза. Хипнозом су некад називали стања слична сну у којем су успавани неком врстом сна доживљавали душевну обамрлост. Други на примјер, тврде да је сваки сан

заправо трансценденталност духа. Због тога је сваки сан женске природе, јер не даје прије него што прима. Можда су управо због тога у пјесничким дјелима обухваћени раскошни простори сна, а човјек је творац и оснивач. Зато је шпански пјесник Калдерон записао: "Ми смо грађа од које се праве снови, и наш мали живот нам је сном заокружен...".

Чежњом за поновни рајем, Еден човјеку остаје само сан и чежња за поновном срећом. Хомо сапиенс зато и сања оно што никад неће добити, ако не пронађе излаз. Ни Гилгамеш то није остварио у трагању за "травком живота", а зар за Александра Великог не налазе воду живота коју испија неко други који још увијек лута земљом. Пруст тражи себе, покушавајући да се пронађе у неком другом времену и простору.

Дантеов запис на улазу у пакао опомиње "да оставимо сваку наду ми који улазимо", а нико не зна гдје бисмо, у ствари, и стигли.

У крику одсутног часа Андреј Болковски у једном тренутку вјечности зар не угледа свој живот као у сну, а Пјер Безухов у тренутку пред смрт узвикује "све је то моје, и све сам то ја".

Дучић пјева да је сан о

срећи више него срећа, истина је само што душа проснијева, а Десанка Максимовић каже "јер срећа је лепа само док се чека - док од себе само наговјештај да". Гдје је, дакле, метафизички простор среће? Можда кроз сањање треба проћи кроз та врата и ући у срећу. Човјек је слаб јер, иако и гледа, не види оно што гледа и често не може да препозна оно што види, јер је заборадио. Филозоф Монтењ каже за то: "Наш свијет дозира један други свијет". Један од праваца ка предјелима оним другим и тајним је умјетност за нове Аркадије, Елдорадо.

Кроз умјетност ћемо подићи једра за нову Хипербореју. Можда је та земља из острва које проналази Гуливер, у тајном смислу Суматре, Црњанског или можда најближе у Толкиновим земљама које пролазе Хобити.

Јер треба само одшкринути врата од сна и бити поново и сретан и вјечно млад. Нека се заустави вријеме и пролазност и нека наступи вјечност.

Није залуд А. Вивалди оставио своја "Четири годишња доба". Зато је јасно зашто се Сократ не боји смрти. Тамо су дакле тајна врата, на која ће закуцати Платон и Аристотел који записује: "Када смо будни, сви имамо исти свијет, а када сањамо, свако свој".

Заљубљени Лаза Костић пита: "Што се не даш мени живу / разабрати у плетиву / међу јавом и међ сном" - за његову Ленку Дунђерски. Врата, дакле, постоје, само их треба отворити, баш надом која траје од почетка човјековог.

Радомир Јагодић

ЛИЈЕПИ ОБИЧАЈИ - ЛИЈЕП НАРОД

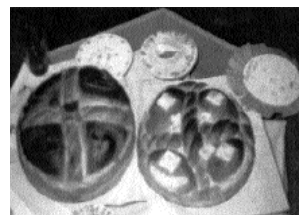
СЛАВСКИ КОЛАЧ

Славски колач се спрема за сваку крсну славу православног народа. Припремање колача није обично спремање хљеба, већ је само за себе обичајно и ритуално.

Славски колач се увијек спрема претходни дан славе. Домаћица позове кћерке, заове и комшинице, које не славе исту крсну славу, па тако заједно уз кафу, врућу ракију и пјесму "кувају" славски колач. Једна мијеси тијесто, а остале праве шаре: плетенице, ружице голупчиће... Што је шареније то је веселије. Кад се шарама нашара хљеб, онда се стави у рерну да се пече.

Док се славски колач пече, домаћица поставља ручак, и сједа се за трпезу. Колач се често обилази да не приплане и напресне. Треба да буде што љепши.

Када је колач печен онда све жене гледају његову љепоту и препознају своју шару на њему.

ПОКЛАДЕ

Покладе су дан послје кога почиње пост. Недјеља прије покладе се зове бијела недјеља. Током бијеле недјеље се све мијеси од брашна: погача, локуме слане, само да је бијело и од брашна. Једе се и бијели мрс.

На сам дан Поклада су од краја до краја различити и обичаји. У нашем крају се праве љуљашке и љуља се и старо и младо. Обичај је потекао од чобана - не зна му се значење. Приписује се само игра и разонода.

На Косову се игра игра "Јаје за проћку". Скува се десетак јаја. Кроз једно јаје се иглом провуче конац и објеси изнад синије, заврти се јаје и пјева: "Оћка проћка печена квочка". Домаћица удари јаје са стране и онај ко га угризе зубима узима јаје. Онда се конац на коме је јаје висило запали, и сви помисле на неку жену у фамилији која је трудна, и вичу:

"мушко - женско - мушко - женско" док се конац не угаси. Која ријеч буде задња, то ће и да се роди. И стварно се тако деси.

Благоје Церовић

ЛЕГЕНДЕ ИЗ ДОЊЕГ ПОЛИМЉА

Бројни су путеви и трагови тих путева којим је човјек од најстаријих времена кроз ове крајеве путовао. Човјек је долазио, био и одлазио, остављајући за собом ниједи траг времена као вјечности. Остајали су трагови његовог живота на овим просторима, многи градови, утврђења и бројни споменици. Али како су путеви као и људи - бивају млади, па стари и потпуно нестану, тако временом нестају и бројни трагови тих путева. Али они ријетки остаци грађевина, зидине, споменици и шкрти натписи на њима маме нашу пажњу, заголицају душу, узбуде нашу мисао и машту. Вријеме ћути, његов мук је обавио и зидине и

мостове и споменике, а намами да о њима проговоримо.

А до наших дана доспјеле су само блиједе слике као сјећања на та времена сачувана у бројним и још живим легендама о животу и траговима животних путева у прошлости овог краја.

Неке легенде, које су још живе на овим просторима записао је Ђамил Сијарић, букет старих легенди о овом крају записао је Алија Бејтић пишући монографију о Рудом, а неке сам и сам прикупио и записао прикупљајући грађу о споменицима културне прошлости нашег краја, а чуо сам их од тада најстаријих житеља села која сам

посјећивао. Овдје ће бити ријечи о легендама које су документи историчности овог краја, али и израз језика и духа једног времена и живота, једног етноса.

Издавамо легенде о којима ћемо писати као што су : легенде о Мехмед-паши Соколовићу, Како је постало Рудо, Легенда о Вилинској јами, Легенда о Златној главици у Стргачини, Јелића градини у Каоштицама, О Сватовском гробљу према Рунавцима, О Соколовићима и цркви у Соколовићима, Турбе у Пребидолима, и друге.

ЛЕГЕНДА О ВИЛИНСКОЈ ЈАМИ

О Вилинској јами и њеној љепоти писали смо у прошлом броју часописа. Вјероватно је због необичне, магијске љепоте накита и простора пећина и добила назив Вилинска јама. Постоји овдје још жива легенда о Вилинској јами. Прича каже да су у њој виле живјеле, да су имале прекрасне дворе који бљеште од сјаја драгог камења, и да су чак и завјесе двора од драгог камења разних боја. У ноћи пуног мјесеца испред улаза виле су коло играле. Ту постоји зараван која једина у околини није зарасла у шибље и друго растиње.

Даље легенда каже како у Вилинску јаму нико није смио ући, и да је у давна времена ушао некакав човјек кога су виле казнили намамивши његово дијете у пећину, и никада га нису пустиле. а дјететову мајку проклеле да вјечно плаче за њим.

Напомена: У подножју планине Орлић, у којој се налази Вилинска јама, у непосредној близини Лима, повремено у току године појави се из стијена вода која само овлажи стијену (по легенди мајчине сузе).

ЛЕГЕНДА О ОСВАЈАЊУ ГРАДА У ГРИВИНУ

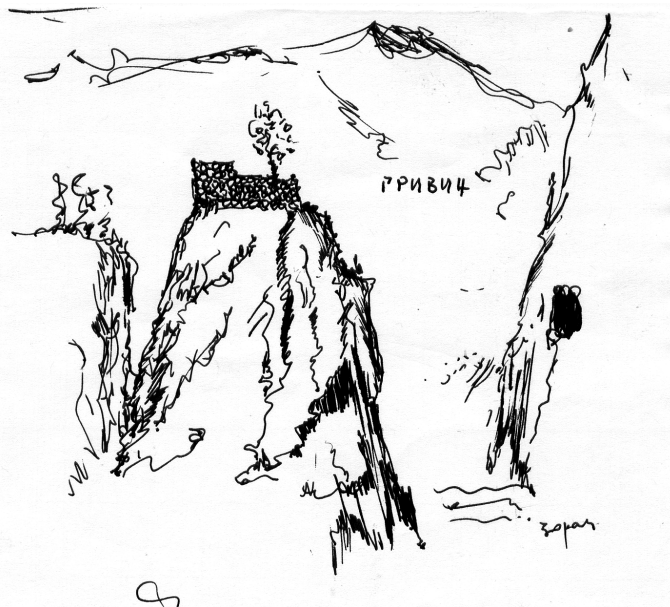
Ударила турска војска на град у Гривину и није могла дуго да га освоји. Ено горе у страни и данас материзи, ће се војска склањала од топова из града, а још више тога је зараванак, с којег су на град пуцали трешњеви топови, па се то мјесто по томе зове Трешњевик.

Турци град нападали, а бранила га владарица Ђевојка. Она је живила у том граду. Њезини преци који су владали тим истим градом, покопани су у Гривину под оним великим мраморовима, ено онамо изнад стране Лохђе. А ено једног мрамора, сама самцата и крај самог града. Ту гроба није, мрамор није ни постављен на том мјесту, него је био далеко горе у страни, изнад града, усјекла га је владарица Ђевојка још за живота свога, али јој није било суђено да под њега легне. До много година касније доваљао га је је на оно мјесто крај самог града

Ахмед-алајбег Лика, који је дочекао Омер-пашу у Босни, да буде заклон иза којег ће се моћи бранити од хајдука скела на Лиму, што је била испод самога града и тога мрамора.

Да се вратимо граду и владарици Ђевојци. Кад се турска војска попримучила граду, онамо с горње стране, владарица Ђевојка је војску све оком разабирала па је једном рекла: "Ено онди су највише турске змије!", и отада се оно мјесто, ено га

изнад гробља, по томе прозвало Змијача. Кад је на крају крајева владарица видјела, да се град мора предати, отворила капију једном виђеном момку јунаку, а све у таквој намјери, да је онај момак узме за љубу, да јој спаси живот. А момак јунак како закорачио у град, тако и посјекао капицију на капији и упустио војску у град. Настала је трка и метеж, ни момак јунак ни војска нису се обазирали на владарицу. А

у том метежу владарица Ђевојка, кад је видјела да јој онај момак јунак ни мукајат није, искраде се из града, изађе сама самцата, нико је ни додирнуо није. Узела само торбицу са дукатима са златна стана, просипала дукате путем, да се војска забави дукатима и да је не стигне, и окренула путем уз Лим. Кад је била, на прилику, једно хиљаду корачаја далеко од града, нешто се обазре, кад за њом у трку Циганин, што је калаисаво казане у турској

војници, са голом сабљом у руци.

Владарица је ту клонула и закукала: "Куку мени љуто ти ми дође!". И циганин јој је ту живот докрајчио. Покопана је на оном истом мјесту испод пута, гроб јој се и данас зна, велик је, има сантрач, али нема гробних каменова. По оном кукању мјесто ће је владарица пала, зове се данас Кукавац, а село више тога мјеста прозвало се Љутова.

(Казивао Ахмо Лика, а записао Алија Бејтић, који је дао и напомену).

Напомена: Град у Гривину направи Сетихову налази се на самој лијевој обали Лима, на осамљеној стиги, којој се прилазило једино диживим мостом (чекме ђуприја). Испод њега је водио стари трговачки

пут, а ту, до самог града је заиста била на Лиму скела, којој се спомен сачувао у тамношњем локалитету Брод. До те тврђаве је и заселак - Оцак - конак и сједиште некадашњег алајбега херцеговачких спахија, Ахмед-алајбега Лике (којег зову и Гривинцем) из испричане легенде.

Драган Папоњак

Да ти кажем

Пара немам, гладан као вук. Укључим ТВ, кад тамо емисија о кулинарским специјалитетима. Мајко, мила! Што год народ гладнији, све више таквих емисија!

Мени ништа друго није преостало него да гледам и да се облизујем док кувари преврћу кутлачом по месу и по лонцу. Знао бих и ја кувати да имам меса! Од зачина ми не би требало ништа. Бибер?! Па држава нам је забиберила и посолела толико да нам се стално пије вода. Зато нам се и нуди "те ова, те она" вода, а извора на све стране по овој нашој дивној земљи. Како да знамо јел изворска вода здрава за пиће?

Кажу да тамо гдје коњ пије воду вода је здрава и за људску употребу. Али нема више коња, све сами магарци. Шта магарци знају?!

Да ти кажем

Сретнем у парку мог пријатеља како гледа у једну тачку на дрвету. Забринут, приђем му и питам га да ли је добро. Он ми рече да је добро, а то што тако гледа, то је професионална деформација!

Зачуђен, јер знам да нигдје не ради, затражио сам од њега објашњење! И, тако он поче мени да се жали како, нити спава са женом, нити вечера, те да га упропасти телевизија! Кад сам га упитао шта гледа на телевизији, он ми рече да на телевизији гледа само вазу с цвијећем.

Ставила му жена вазу с цвијећем на телевизор и он

буљи у њу као теле у шарена врата. Гледа он тако вазу док му жена не сагледа све серије на свим ТВ каналима. Кад год му се води љубав, она гледа серију и говори му: "Ево још само ова серија, па само још ова... ". И тако до у недоглед, а њега хипнотише она ваза и он заспи прије ње.

Што је још најгоре, почео је да сумња у жену да га вара. Како каже, некад га пробуди хладноћа пред зору, а супруга, која је у међувремену заспала, у сну дозива Карлоса, Хуанита, Хулија...

Јадник, није му лако!

Да ти кажем

Путујем возом из Београда. Боље да сам кренуо пјешице. Бог ме убио ако онај "Миле из Лајковца" није бржи од наших возова!. Наши возови су толико брзи да путници из задњег вагона трче ка првом не би ли прије стигли у станицу. Не само да ми је хладно (вагоне не грију) већ како воз нагло климне, често ударим главом у прозор, тако да сам и крвав. (Кржаву им мајку).

Питам се, кад брзи воз иде тако како иде, како ли иде онда путнички?! Па пошто од спорих правимо још спорије пруге (шта ће нам брзе да се поломимо), предлажем да се то уновчи. Како?

Отворити музеј отвореног типа и позвати странце да виде како су некад њихови дједови путовали.

Зоран Газдић

СИТНЕ ДОГОВОДШТИНЕ ИЗ ЖИВОТИЊСКОГ ЦАРСТВА

ВОЛОВСКО И НАУЧНО ИСКУСТВО

На једном паноу во прочита велику људску мудрост. Рад је створио човека!

Во избуљи очи, прочита још неколико пута не верујући себи да је добро прочитао, па заврти главом и закључи:

- Не...не...овде нешто није у реду, јер где смо ми онда ту. Да је тако ко што пише, где би сада нама воловима крај био. Ипак је рад стварао и створио вола.

Витомир Пушоњић

ПАМЕТ У СЛУЖБИ СУЈЕТЕ

Опет је гавран имао у кљуну парче меса и опет је дошла лисица и почела му глас хвалити:

- Како ти имаш диван гласић како само дивно певаш...

- Е нећеш ме више преварити, нисам ја више глуп па да насаднем на лажи и ласкања, одбруси гавран сав важан, а парче меса се опет нађе пред лисицом која га зграби и прогута.

- Н а р а в о у ч е н и ј е : Гавране, ако већ читаш басне шта ти то смета и да их схватиш.

Витомир Пушоњић

ЈУНИЦА И СИСТЕМ ВРЕДНОСТИ

Покушавајући да освоји срце младе јунице, јунац се разметао:

- Бићеш најсретнија крава на свету, ако будеш моја. Имам завршену школу теглења, школу орања и све специјализације диринчења. Теглим најлепша кола у селу. Осим говеђег знам и људски језик, јер кад ме газда упрегне, одмах капирам све што ми каже. Зарадићу најсавременији апарат за мужу.

- Куш бре, идиоте један, како се само усуђујеш, простачино једна теглећа! Шта бре, мислиш ко сам ја! У мене се загледо комшија вук, ће ме води у високо друштво међу вукови и лавови! - одбруси увређено јуница.

Витомир Пушоњић.

ЗНАКОВИ ПОРЕД ПУТА

Иво Андрић

&

Само активни људи и њихова борбеност и безобзирност покрећу живот напред, али га само пасивни људи и њихова стрпљивост и доброта подржавају и чине могућим и подношљивим.

&

Слабе и плашљиве људе страх нагони да раде управо оно чега се највише боје.

&

Такви смо ми људи, једном мером меримо реч кад је упућујемо људима око себе, а посве другом кад нас та иста реч, враћена, удари у лице. А ствар би била у реду кад би само, упућујући речи другом, имали бар десети део оне осетљивости коју показујемо примајући ту исту реч упућену нама.

&

Ми бисмо били потпуно срећни, или бар близу среће, кад бисмо заиста имали све оно што завидљивци који нас окружују мисле да имамо, и кад бисмо све то имали онако и под онаквим условима како то њима изгледа.

&

Тешко оном који мора неког другог (па ма ко тај био) да унизи да би се он сам издигао, или, боље речено: да би имао илузију да се издигао.

&

Мудар је онај који појаве света око себе не гледа никад издвојено и усамљене, него повезане што је више и шире могућно са свим осталим што се у свету дешава.

То, наравно није цела мудрост живота, али је свакако један од услова за њено постизање.

&

Срамотићеш се док си жив. Прилике ћеш за то имати увек. Свет ће ти је пружати довољно, а и кад то не буде, ти ћеш се сам потрудити да је нађеш.

&

Животна снага једног човека мери се, поред осталог, и његовом способношћу заборављања.

&

Заборав је један од елемената неопходних у развоју живота.

&

Да је ћутање снага, а говор слабост, види се и по томе што старци и деца воле да причају.

&

Нису сви људи тако рђави као што то рђав човек мисли.

&

Што не боли-то није живот, што не пролази-то није срећа.

ДОЛИНОМ ЛИМА

На лијевој обали Лима испод села Гривин налази се старо утврђење које мјештани зову Јеринин град. У ствари, то је старо римско утврђење до кога се не може доћи без алпинистичких помагала. Претпоставка је да је дошло до тектонског помијерања и утврђење је остало неприступачно. И на доступном дијелу има остатака малтера, а могуће је да се неким мостом прилазило утврђењу.

Уз велике напоре и помоћ планинарских клина и конопаца попели смо се на утврђење Јелисије Туба и ја. Одредисмо да је величина утврде око пет метара, а висина обрушеног зида достиже до 2,5 метара. На средини куле је израсла шљива која је те јесени била родила. Шљиву су највјероватније засадили птице, па је зато оне и беру, јер људима није доступна.

Испод стијене на којој је утврђење налази се један стећак сљеменик. Локалитет испод града Оџак, са јаким извором, а у непосредној близини је воденица. Крај пута према мосту на Лиму налази се некропола од десетак стећака, значајна је по чистоти облика и композицији величина. Три висока сљеменика, остало су сандуци и високе плоче.

На једној широкој плочи горња плоха по дужини дата је у двије висине - раздиоба која недвосмислено означава двојни гроб.

Мајдан камена за све стећке налазио се у горњем дијелу Гривна под Рудином. Ту је остао један стећак са тек започетим клесарским радовима. Код стећака се налази неколико дивљих јоргована који се сами обнављају.

Зоран Стијеповић

